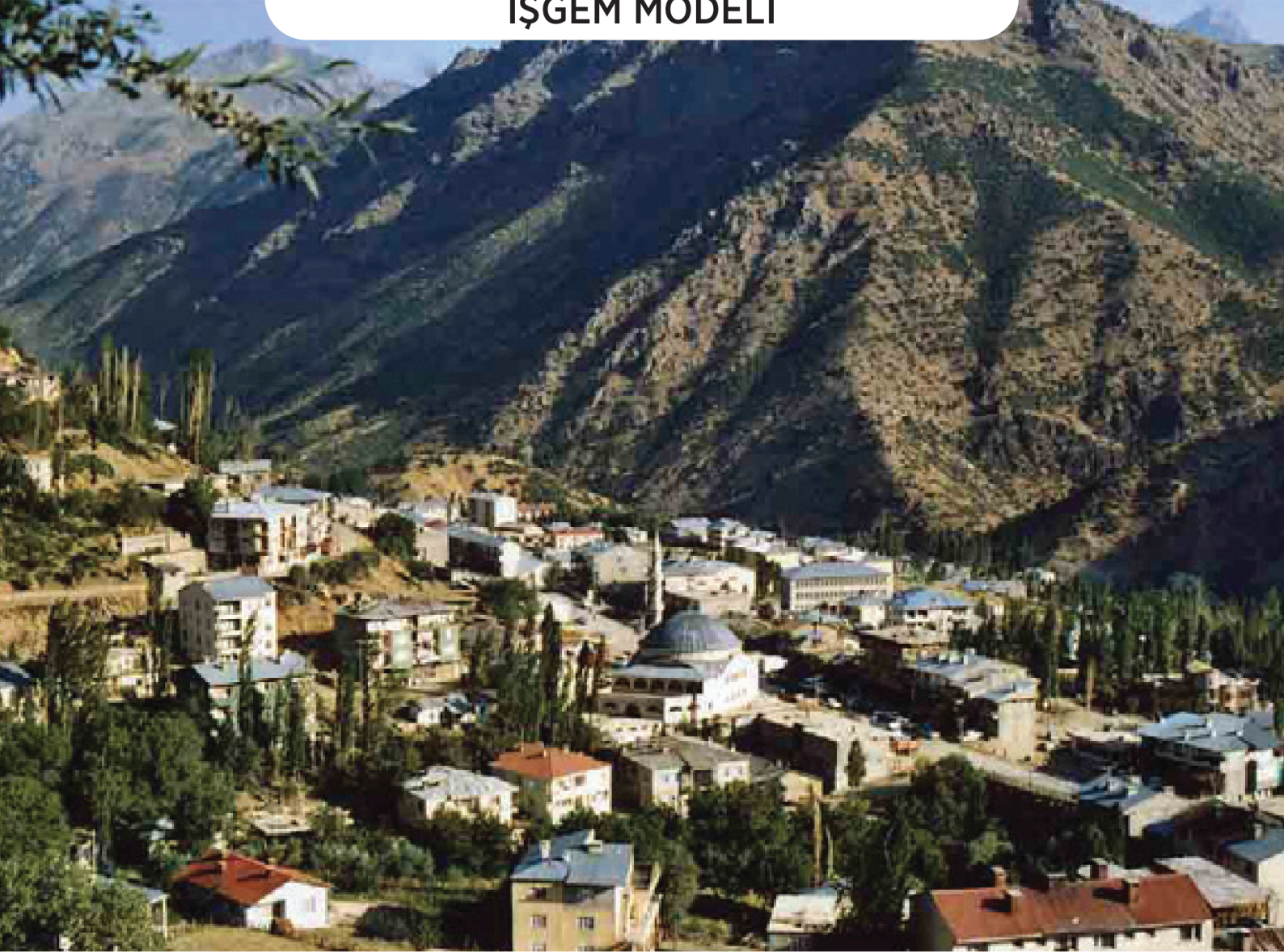

HAKKÂRİ İŞGEM MODELİ

Hakkari İŞGEM Modeli Raporu'nun oluşturulmasında
Yunus SARICA ve Hilal TURGAY'a
teşekkürlerimizi sunarız.

İÇİNDEKİLER

1.	GİRİŞ.....	9
2.	İŞGEM NEDİR.....	10
2.1.	İŞGEM'lerin Kuruluş ve Faaliyet Amaçları	11
2.2.	İŞGEM'lerin Sunduğu Hizmetler ve Destekler	11
2.3.	İŞGEM'lerin Kurulması ve İşletilmesi	12
2.4.	İŞGEM'lerin Finansman Kaynakları	13
3.	Dünyada İŞGEM.....	14
4.	Türkiye'de İŞGEM	15
5.	Hakkârî'de İŞGEM Kurulması Fikri.....	17
6.	YÖREYE İLİŞKİN BİLGİLER.....	17
6.1.	Nüfus	17
6.2.	İş Gücü potansiyeli ve Sosyo-ekonomik göstergeler	19
6.3.	Hakkârî ilinde Dış Ticaret:	23
6.4.	Hakkârî ili ticari potansiyeli ağırlıklı sektör olarak pazar durumu.....	24
6.5.	Sanayi Tesislerinin Yaşadığı Temel Sorunlar.....	27
6.5.1.	Girişimcilik Kültürünün Olmaması	27
6.5.2.	İşyeri temini	27
6.5.3.	Finansman	27
6.5.4.	Garanti (teminat).....	29
6.5.5.	Eğitim ve danışmanlık.....	29
6.5.6.	Diğer	29
7.	İŞGEM Model Önerisi.....	31
7.1.	Yatırımın Konusu	31
7.2.	İşletme Modeli Önerisi	32
7.2.1.	İnsan Kaynakları Birimi.....	32
7.2.2.	Üretim Yönetimi / AR-GE Birimi	33
7.2.3.	İletişim ve Tanıtım Birimi	33
7.2.4.	Fon Kaynakları Yönetim Birimi	34
7.2.5.	İdari Birim.....	34

7.3.	Mali Öngörüler.....	35
7.3.1.	Destek Türleri.....	35
7.3.2.	Gelir ve Gider Öngörüler.....	36
7.4.	Yatırım Kuruluş Yeri.....	36
7.5.	İŞGEM'in İş Kapasitesi	37
7.6.	Yatırımın İstihdam İmkânı.....	38
8.	İŞGEM'in Hakkârî iline ve yerel kalkınmaya sağlayacağı katkı:	40
9.	Sonuç ve Değerlendirme	42
10.	BAŞARI ÖRNEĞİ: VAN İŞGEM	44
10.1.	Van İŞGEM ziyaret notları;.....	45
10.1.1.	İŞGEM'lerin Genel Durumu:	45
10.1.2.	İşletme Sayısı ve Türleri:	45
10.1.3.	İŞGEM Birimleri:	46
10.1.4.	Çalışan Sayısı:.....	46
10.1.5.	Yönetim Yapısı:.....	46
10.1.6.	Destek Türleri:.....	47
10.1.7.	Hedef Grupların Seçilmesi:	47
10.1.8.	Sürdürülebilirlik:	47
10.1.9.	İŞGEM'lerin ABİGEM ve OSB'lerden Farkları	48
10.1.10.	Ek Bilgiler:.....	48
11.	TÜİK SITC REV3, IRAK İHRAÇ ÜRÜNLERİ	50
12.	KAYNAKÇA.....	55

1. GİRİŞ

Teknolojik gelişme, sanayileşme ve sanayileşirken de ileri teknolojiden yararlanarak yeni alanlar ve ürünler oluşturma yarışı her geçen gün daha ileri bir boyuta ulaşırken, bu yolla erişilen güç milletler için dünya piyasalarında büyük bir rekabet alanını da beraberinde getirmektedir. Bu yarışta başarılı olmanın temel şartları sürekli kalite, ileri teknolojiye ulaşma, ürün çeşitliliği, eğitilmiş ve nitelikli iş gücü ve ucuz maliyet olarak belirginleşmektedir. Yani, hammadde ve emek yoğun bir sanayi yerine bilgiye, teknolojiye, gerek üretme geliştirme yoluyla gerek transfer yoluyla sahip olmaya dayalı, kalite egemen bir sanayi anlayışı hâkim olmaktadır.

Türk sanayi, dış pazarlarda hatırı sayılır bir boyutta bir yer edinmekle birlikte hedeflenen noktaya ulaşabilmiş değildir. Gelişmiş ülkelerle yaptığımız sanayi mukayeselerinde bizden daha az nüfusa, yüz ölçümüne, daha az hammaddeye, daha kötü doğal şartlara sahip birçok ülkenin bizim çok çok önümüzde yer alması, doğrusu sanayileşme yolunda bir hayli yol almamız gerektiğini ortaya koymaktadır. Şayet, küresel rekabet ortamı içerisinde sanayimizi hedeflediğimiz yere ulaştırmak istiyorsak yapacağımız şeylerin en başında daha çok çalışmak gelmektedir. Ancak, bu öyle bir sistematik içerisinde olmalıdır ki, sadece devlet değil, özel sektör, üniversiteler, araştırma kuruluşları, çalışanlar ve bütün insanlarımız uyumlu bir şekilde bu çalışma ortamı ve temposu içerisinde yer alabilmelidir.

Ülke kalkınmasında bölgesel potansiyellerin en iyi şekilde değerlendirilmesi, mevcut kaynakların verimli ve gerçekçi kullanımı ve bunlara dayalı olarak küçük ve orta ölçekli sanayinin yurt dışında yaygınlaştırılması, desteklenmesi ve geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır. Bunun için de, mevcut sanayi yapısının profilinin ortaya konması, gelişme imkân ve kabiliyetinin belirlenmesi, geleceğe yönelik yeni yatırım hedef ve stratejilerinin belirlenmesi, tasarlanması ve uygulanması da üzerinde ciddiyle durulması gereken hususların başında gelmektedir. Ancak bu şekilde verileri ortaya koyarak yatırımcılarımızın doğru teşviki, sağlıklı yatırım kararlarının alınması ve eldeki kaynakların rasyonel bir şekilde değerlendirilmesini sağlamak mümkündür.

Bu çalışmada, Hakkâri Merkez ilçede İş Geliştirme Merkezi kurulmasına yönelik

gerçekleştirilecek yatırımın özellikle işletmeye alınmasından itibaren belirlenen hedefler doğrultusunda rasyonel bir verimlilik, etkinlik ve etkililik ile faaliyet göstermesi için nasıl bir yol izleneceği anlatılmaktadır. 9 ana bölümden oluşan çalışmada İş Geliştirme Merkezlerinin genel olarak neler yaptıkları, Dünya ve Türkiye'deki İŞGEM örnekleri, Hakkâri ilinin mevcut durumu, İŞGEM'in Hakkâri iline kazandıracakları, örnek bir İŞGEM modelinin önerilmesi ile görüş ve önerilerin yer aldığı sonuç bölümü yer almaktadır. Çalışmanın hazırlık aşamasında internet üzerinden doküman taraması yapılmış, iyi uygulama örnekleri ziyaret edilmiş ve yerelde ilgili kurum kuruluş yetkilileri ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

2. İŞGEM NEDİR

İş Geliştirme Merkezi; bünyesinde barındırdığı işletmelere, işletme geliştirme koçluğu, destek ağlarına ulaşım, finans kaynaklarına erişim, uygun koşullarda iş yeri mekânı, ortak ofis ekipmanı, ofis hizmetleri gibi hizmetler sunarak işletmelerin en kırılgan oldukları ilk yıllarını sağlıklı bir şekilde aşmalarını ve büyümelerini sağlamak amacıyla kurulan ve işletilen, işletme kuluçkası, inkübatör veya işletme fidanlığı olarak da ad-

landırılan merkezlerdir. Yeni kurulan işletmeleri destekleme süreleri inkübatörlere göre değişiklik göstermesine rağmen ortalama iki-üç yıldır. İnkübatörler bu süre içerisinde, yörede istihdam yaratmakta, girişimcilik ortamını iyileştirmekte, yörede girişimcilik ruhunun artmasını, işletmelerin ve işgücünün yörede kalmasını sağlamakta, yerel sektörler oluşturmakta veya sektörleri desteklemekte ve çeşitlendirmektedir. İş Geliştirme Merkezleri; hizmet verdiği sektörlerle, kuruluş amaçlarına ve yöresel ekonomik önceliklere göre farklılık göstermektedirler. Bir İŞGEM'in başarılı olabilmesi için, işleticilerinin sosyal faydayı ön planda tutarak, yerel katkı ve katılımı sağlayabilmesi, bu katkıyı yönetime yansıtabilmesi ve finansal, kurumsal sürdürülebilirliği sağlayabilecek işletme yönetimi kapasitesine sahip olması gerekmektedir.

2.1. İŞGEM'lerin Kuruluş ve Faaliyet Amaçları

İŞGEM'lerin kuruluş ve faaliyet amaçları arasında ilk sırada "teknolojiyi geliştirme" amacının yer alması, mevcut merkezlerde bilgi teknolojilerinin sektör dağılımında önemli bir yer tutmasından kaynaklanmaktadır. Yeni ve yenilikçi firmaların ortaya çıkışını teşvik etmeye yönelik kamusal öncelikler, son yıllarda OECD ülkelerinde artan bir öneme sahip olmuştur. Bu bağlamda, iş kuluçkaları bölgesel gelişme stratejileri ile teknoloji ve yenilik politikalarının önemli bir aracı olarak ortaya çıkmıştır. "Özelleştirme politikasına destek vermek" amacının ikinci sırada yer alması, İŞGEM'lerin, Özelleştirme Sosyal Destek Projesi (OSDP) kapsamında kurulan ve işletilen iş geliştirme merkezleri olmalarından kaynaklanmaktadır. İŞGEM'leri kuruluş ve faaliyet amaçları arasında üçüncü sırada, "yerel ekonomiyi güçlendirmek" yer almıştır.

2.2. İŞGEM'lerin Sunduğu Hizmetler ve Destekler

Bu merkezler, bünyelerinde açılacak işletmelerin ayakta kalmalarını ve gelişmelerini sağlamak amacıyla, birçok hizmeti bir arada sunmaktadır. Bu hizmetler, küçük ölçekli bir işletmenin gereksinim duyacağı hemen hemen tüm yardım ve destekleri kapsayabilmektedir. Bu hizmetlere örnek olarak;

Donanımlı veya donanımsız iş yerleri

Konferans salonu, kafeterya ve ortak danışma bankosu gibi ortak alanlar,

Bilgisayar ve internet erişimi,

Faks, fotokopi, telefon ve yazıcı kullanımı, e-posta adresi hizmeti,

Eğitim ve/veya danışmanlık hizmetleri,

Yönetim danışmanlığı,

Patent mevzuatı ve marka danışmanlığı,

Hukuki işlemlerin yürütülmesi,

Risk sermayesi hizmetleri,

Kamu destek hizmetleri,

Finansal destek ve kredi bulma,

Hibe, fon ve kredi desteklerine ulaşım,

Muhasebe ve vergi mevzuatı,

Pazarlama faaliyetleri,

Satış ve tanıtım faaliyetlerinin organizasyonu,

İşlerin yapılabilirlik araştırması,

İş planı hazırlama,

Ar-Ge ve tasarım,

Üretim ve işletme faaliyetleri,

İş geliştirme,

İnsan kaynakları geliştirme,

IT, teknoloji ve elektronik konularında eğitim ve/veya danışmanlık vermek gösterilebilir.

2.3. İŞGEM'lerin Kurulması ve İşletilmesi

İŞGEM'lerin kurulması ve faaliyetlerini devam ettirmesi için ilde uygun bir ortamın oluşması, İŞGEM'in ildeki kamu kurum ve kuruluşları, STK'lar ve üniversite tarafından da sahiplenilmesi gerekmektedir. Tüm kurumların üzerinde uzlaştığı ve İŞGEM'de yer alan firmalara destek olduğu ortamlar İŞGEM'lerin daha uzun ömürlü ve sürdürülebilir olmalarına olanak sağlamaktadır. İŞGEM başarısının önemli bir diğer unsuru etkin işleyen bir yönetim mekanizmasının kurulmasıdır. Bu da profesyonel bir Genel Müdür ve bölgesinde etkin, hızlı karar alabilen bir Yönetim Kurulu ile mümkündür. Genel Müdürün

alanında tecrübeli, özel sektör duyarlılığına sahip, hesap verebilir, iletişim yönü güçlü bir kişi olması önerilir. Limited şirket statüsünde olacak İŞGEM'in ortaklarının kendilerine düşen sorumlulukları aksatmadan yerine getirmeleri gerekmektedir. Hakkârî'de kurulması planlanan İŞGEM'de bu hususların önceden titizlikle ele alınıp netleştirilmesi gerekmektedir. İŞGEM'e kabul edilecek girişimcilerin yeni girişimci olmalarına dikkat edilmesi, standart ve objektif bir değerlendirme sürecinde başarılı olan girişimcilere yer tahsis etmeden önce, faaliyetleri esnasında karşılaşılabilecekleri riskler konusunda farkındalık oluşturulması gerekir. Benzer bir şekilde İŞGEM kurmaya müsait bir arsanın ya da ilde kullanılmayan eski bir tesisin tahsis edilmesi kuruluş sürecini hızlandıracaktır.

2.4. İŞGEM'lerin Finansman Kaynakları

İŞGEM'ler önemli ölçüde ve birinci derecede, "özel bankalar ve finans kuruluşları" ile "kamu bankalarından" elde ettikleri finansal kaynaklar ve piyasa koşullarının altında kredi kullanım imkânları ile girişimlere finansal destek sunmaktadırlar. "KOSGEB", "vakıflar/kar amacı gütmeyen kuruluşlar", "yerel yönetimler" ile "Dünya Bankası" yine İŞ-

GEM'lerin örgütlenmesinde olduğu gibi, finansal destek bulmada da önemli kuruluşlar arasında gösterilmiştir. İkinci önemli gelir kaynağı da girişimcilerin ödediği kiralar ve ortak gider katılım payından elde edilmektedir. İŞGEM'ler elde ettikleri kira gelirleri ve sponsor destekleri ile çeşitli yatırımlarda bulunmakta, girişimlere piyasa koşullarının altında kredi tahsis ederek gelir elde etmekte, bizzat girişimci gibi hareket ederek kar amaçlı işletmeler kurup işletebilmektedirler. Dolayısıyla, işletme maliyetlerinin önemli bir kısmını bu yatırım gelirleriyle karşılamaktadırlar. "Diğer gelirler" ise, ortak gider katılım payıdır. İŞGEM'ler tarafından ortak olarak sunulan internet, fax, telefon, fotokopi gibi büro hizmetleri ile çay, kahve servisi gibi hizmetler ile ortak üretim ve ürün geliştirme AR-GE, pazarlama, muhasebe ve finansman gibi idari ofislerin giderlerinin bir kısmı karşılığında toplanan gelirlerden sağlanmaktadır.. "Kira geliri ve diğer gelirler" İŞGEM'lerin işletme maliyetlerini karşılamada kullandığı süreklilik arz eden gelirlerini oluşturur. Yine, "ulusal otoriteler ve kamu kuruluşları" ile "AB ve diğer uluslararası kuruluşlar" dan elde edilen fonlar önemli gelir kaynakları arasında gösterilebilir.

3. DÜNYADA İŞGEM

İş geliştirme merkezleri, özellikle 1950'li yılların sonlarından itibaren yerel kalkınmayı gerçekleştirmek, işsizliği önlemek ve istihdam yaratmak amacıyla açılmaya başlanmıştır. "İnkübatör" olarak tanımlanan bu sistem, yerel aktörlerin kendi bölgelerinde hayata geçen ve çıktıkları kanıtlanmış bir model olarak günümüzde de yaygınlaşmaktadır. İlk inkübatör, bir tekstil fabrikasının kapanması ile 2.000 kişinin işsiz kalması üzerine, kendisi de o yörede yaşayan New York Kalkınma Birliği Başkanı'nın öncülüğünde, yörede baş gösteren ekonomik darboğazın önüne geçmek amacıyla 1959 yılında kurulmuştur. 1980'lere kadar dikkat çekecek kadar artış göstermeyen ve yaygınlaşma imkânı bulamayan inkübatörlerin sayısı ABD'de 1980 yılında 12 iken; bu sayı, 1998'de 587'ye ulaşmıştır. Günümüzde ABD'de 1.000'den fazla inkübatör vardır ve ihtiyaca göre sayıları her geçen gün artmaktadır.

Yerel kalkınma açısından inkübatörler oldukça önemlidir. Örneğin; Kuzey İrlanda gibi, 4 Milyon nüfuslu bir ülkede 40 adet inkübatör bulunmaktadır. Bu 40 inkübatörün oluşturduğu sinerji, 90'lı yıllarda Kuzey İrlanda'nın gerçekleştirdiği çarpıcı kalkınma hamlesinin lokomotifi olarak gösterilmektedir.

Dünyadaki uygulamalar göstermektedir ki, son 20 yılda işletme kuruluş sayıları hızla artmakla beraber işletmelerin, kuruluşlarını takip eden bir kaç yıl içinde kapanma oranları da artmaktadır.

İşletmelerin başarısız olmalarındaki en önemli etkenlerin başında işin iyi yönetilememesi gelmektedir. İstatistiklere göre, küçük işletmelerin kuruluş yıllarındaki başarısızlık oranı yüzde 60-80 iken, İŞGEM’de yer alan girişimci firmalarda bu oranın yüzde 10’lara düşebildiği gözlemlenmektedir. Günümüzde dünya genelinde faaliyette olan 4.000 civarında İŞGEM bulunmaktadır.

4. TÜRKİYE’DE İŞGEM

Özelleştirme İdaresi; Dünya Bankası’ndan sağlanan kaynak ve Türkiye Cumhuriyeti Hükümetinin desteğiyle, KOSGEB ve İŞKUR’un dâhil olduğu özelleştirme sonrası özellikle işini kaybedenlere yönelik Sosyal Destek Programları hazırlamıştır. 2001-2006 yılları arasında yürütülen Birinci Özelleştirme Sosyal Destek Projesi kapsamında ilki Tarsus İŞGEM olmak üzere Eskişehir, Adana, Ereğli, Van, Mersin ve Zonguldak’ta 7 adet

İŞGEM kurulmuştur. Birinci ÖSDP kapsamında kurulan İŞGEM'lerin proje maliyeti 5,1 milyon TL olarak gerçekleşmiştir. İkinci Özelleştirme Sosyal Destek Projesi 1 Ocak 2006-30 Haziran 2009 tarihleri arasında yürütülmüş ve 5 yeni İŞGEM (Samsun, Elazığ, Avanos, Yozgat ve Diyarbakır) kurulmuştur. Bunlar için tahsis edilen toplam bütçe yaklaşık 4 milyon TL olmuştur. Özelleştirme Sosyal Destek Projesi-1 ve 2 kapsamında kurulan İŞGEM'lere ait bilgiler aşağıdaki tabloda verilmiştir.

İŞGEM'ler ve Mevcut İşletme/İstihdam Sayıları

Proje	İŞGEM	Kuruluş Yılı	İşlik Sayısı	Dolu İşlik Sayısı	Mevcut İşletme Sayısı	Mevcut İstihdam Sayısı
İşgücü Uyum Projesi (1998-1999)	Zonguldak İŞGEM	1997	20	15	10	60
Özelleştirme Sosyal Destek Projesi - 1 (2002-2005)	Tarsus İŞGEM	2003	115	107	91	914
	Ereğli İŞGEM	2004	15	15	15	38
	Eskişehir İŞGEM	2004	20	20	14	67
	Adana İŞGEM	2004	45	35	35	201
	Van İŞGEM	2004	30	28	27	99
Özelleştirme Sosyal Destek Projesi - 2 (2006-2009)	Samsun İŞGEM	2004	26	23	23	110
	Elazığ İŞGEM	2006	25	54	24	261
	Yozgat İŞGEM	2006	27	27	11	32
AB Kadın Girişimciliğin Desteklenmesi Projesi (08,2007-11,2008)	Pendik KİŞGEM	2008	25	19	19	23
	Hacıbektaş KİŞGEM	2008	22	6	6	6
	Kütahya KİŞGEM	2008	26	24	17	60
TOPLAM			396	318	292	1871

Ayrıca 2010 yılında yürürlüğe giren KOSGEB destek mevzuatı kapsamında Ocak 2012'de Malatya'da İŞGEM kurulmuştur.

Kaynak: KOSGEB Faaliyet Raporu, 2012

5. HAKKÂRİ'DE İŞGEM KURULMASI FİKRİ

Proje fikri olan birçok girişimci finans kaynaklarına nasıl ulaşacağını bilmemekte, birçok girişimci ise kuracağı işi nasıl yürüteceğini bilmediği için risk almaktan çekinmektedir. Böyle bir ortamda İŞGEM'ler kuruldukları illerde girişimcileri destekleyerek onların ayakta kalmalarına ve büyümelerine yardımcı olmaktadır. İŞGEM çatısı altında kurulan örnek işletmeler ildeki diğer girişimcilere emsal teşkil etmektedir. Hakkâri ili sahip olduğu genç nüfusu, İran ve Irak ile sınır olmasından kaynaklanan dış ticaret potansiyeli, tarım ve hayvancılık potansiyeli ile ilde öne çıkan hizmetler sektörü açısından girişimciler için cazip bir ildir. İldeki girişimcilerin İŞGEM modeli ile desteklenmesi ve aynı çatı altında toplanması ilde mikro girişimlerin güçlenmesine yardımcı olacaktır.

6. YÖREYE İLİŞKİN BİLGİLER

6.1. Nüfus

Yüzölçümü 9.521 km² olan Hakkari ili Türkiye istatistik Kurumunun 2013 yılı nüfusu ve- rilerine göre 146.155 erkek,126.886 kadın olmak üzere toplam 273.041 olarak tespit edilmiştir.Hakkari nüfusunun %54,65 kısmı il ve ilçe merkezlerinde, %45,35 kısmı ise köy ve beldelerde yaşamaktadır.

	İl/ilçe merkezi			Belde/Köy			Toplam		
Hakkari	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
Merkez	57.939	29.973	27.966	22.558	12.524	10.034	80.497	42.497	38.000
Çukurca	8.345	6.281	2.064	7.256	4.183	3.073	15.601	10.464	5.137
Şemdinli	15.102	9.278	5.824	45.514	23.670	21.844	60.616	32.948	27.668
Yüksekova	67.831	35.133	32.698	48.496	25.113	23.383	116.327	60.246	56.081
Toplam	149.217	80.665	68.552	123.824	65.490	58.334	273.041	146.155	126.886

(Kaynak; www.tuik.gov.tr erişim 04.06.2014)

Hakkari ili 2023 nüfus projeksiyonuna bakıldığında bir çok batı ilinin aksine nüfus artış oranında % 6,5 bir artış sağlamaktadır. Ancak yine de % 9.8 olan Türkiye ortalamasının altında kalmaktadır.

İllere göre nüfus ve yıllık ortalama artış hızları

Population and annual average growth rate by provinces

İl-Province	Nüfus-Population		Yıllık ortalama artış hızı Annual average growth rate (%)
	2012 ⁽¹⁾	2023	
Toplam-Total	75 627 384	84 247 088	9,8
Hakkari	279 982	300 793	6,5

TÜİK, Nüfus Projeksiyonları, 2013-2075

TurkStat, Population Projections, 2013-2075

(1) Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, 2012

(1) Address Based Population Registration System Results, 2012

Not: Kalibre edilmiş değerlerin yuvarlamasından dolayı rakamlar toplamı vermeyebilir.

Note: Figures may be not equal to total population due to calibration and rounding.

6.2. İş Gücü potansiyeli ve Sosyo-ekonomik göstergeler

TÜİK 2013 verilerine göre Hakkari ili resmi işsizlik oranı 11.7 olarak belirlenmiştir. Aynı yılın verilerine göre ilin işgücüne katılma oranı 45.2 olarak tespit edilmiştir. İllerin istihdam oranı araştırmasına göre Hakkari ilinin istihdam oranı 39.9 dur.

YILLAR	İŞSİZLİK RAKAMLARI
2011	11.600
2012	14.278
2013	23.800
2014	25.912

İl bazında temel işgücü göstergeleri, 2013
Main labour force indicators by province, 2013

İl kodu Province code	İl adı Province name	İşgücüne katılma oranı Labour force participation rate				İşsizlik oranı Unemployment rate				İstihdam oranı Employment rate			
		%95 Güven aralığı 95% Confidence intervals				%95 Güven aralığı 95% Confidence intervals				%95 Güven aralığı 95% Confidence intervals			
		Değişim katsayısı				Değişim katsayısı				Değişim katsayısı			
		Oran Rate of variation (%)	Coefficient (%)	Alt sınır Lower limit	Üst sınır Upper limit	Oran Rate of variation (%)	Coefficient (%)	Alt sınır Lower limit	Üst sınır Upper limit	Oran Rate of variation (%)	Coefficient (%)	Alt sınır Lower limit	Üst sınır Upper limit
1	Hakkari	45,2	1,6	43,9	46,6	11,7	4,5	10,7	12,8	39,9	1,9	38,5	41,4

TÜİK, İl bazında temel işgücü göstergeleri, 2013
TurkStat, Main labour force indicators by province, 2013

Dünya Bankası 1 Temmuz 2011 verileri Satın Alma Gücü Paritesine(SAGP) göre Türkiye gayri safi yurtiçi hasılası(GSYİH) \$1.115.994.000.000 ve kişi başı milli gelir \$15.340'tır.

Sıra	İl	Nüfus	Türkiye'ye katkısı	Türkiye'ye katkısı (%)	Kişi başı yıllık gelir
1	Kocaeli	1560138	\$52451718000	4,7	\$33620
2	Karabük	227610	\$6695964000	0,6	\$29419
3	Yalova	203741	\$5579970000	0,5	\$27388
4	Kırklareli	332791	\$8927952000	0,8	\$26828
5	Bilecik	225381	\$5579970000	0,5	\$24758
6	Bolu	271208	\$6695964000	0,6	\$24689
7	Manisa	1379484	\$30131838000	2,7	\$21843
8	İzmir	3948848	\$84815544000	7,6	\$21479
9	Muğla	817503	\$16739910000	1,5	\$20477

10	Eskişehir	764584	\$15623916000	1,4	\$20435
11	Artvin	164759	\$3347982000	0,3	\$20320
12	Kırkkale	276647	\$5579970000	0,5	\$20170
13	Denizli	931823	\$17855904000	1,6	\$19162
14	Mersin	1647899	\$30131838000	2,7	\$18285
15	Çanakkale	490397	\$8927952000	0,8	\$18206
16	Tekirdağ	798109	\$14507922000	1,3	\$18178
17	Kilis	123135	\$2231988000	0,2	\$18126
18	İstanbul	13255685	\$239938710000	21,5	\$18101
19	Ankara	4771716	\$85931538000	7,7	\$18009
20	Bursa	2605495	\$46871748000	4,2	\$17990
21	Edirne	390428	\$6695964000	0,6	\$17150
22	Zonguldak	619703	\$10043946000	0,9	\$16208
23	Nevşehir	282337	\$4463976000	0,4	\$15811
24	Aydın	989862	\$15623916000	1,4	\$15784
25	Adana	2085225	\$32363826000	2,9	\$15521
26	Antalya	1978333	\$30131838000	2,7	\$15231
-	TÜRKİYE	73722988	\$1115994000000	100	\$15137
27	Kütahya	590496	\$8927952000	0,8	\$15119
28	Bayburt	74412	\$1115994000	0,1	\$14998
29	Çorum	535405	\$7811958000	0,7	\$14591
30	Tunceli	76699	\$1115994000	0,1	\$14550
31	Balıkesir	1152323	\$16739910000	1,5	\$14527
32	Karaman	232633	\$3347982000	0,3	\$14392
33	Sakarya	872872	\$12275934000	1,1	\$14064
34	Rize	319637	\$4463976000	0,4	\$13966
35	Samsun	1252693	\$16739910000	1,5	\$13363
36	Giresun	419256	\$5579970000	0,5	\$13309
37	Niğde	337931	\$4463976000	0,4	\$13210
38	Trabzon	763714	\$10043946000	0,9	\$13151
39	Burdur	258868	\$3347982000	0,3	\$12933
40	Tokat	617802	\$7811958000	0,7	\$12645
41	Çankırı	179067	\$2231988000	0,2	\$12465
42	Isparta	448298	\$5579970000	0,5	\$12447
43	Kastamonu	361222	\$4463976000	0,4	\$12358

44	Sivas	642224	\$7811958000	0,7	\$12164
45	Hatay	1480571	\$17855904000	1,6	\$12060
46	Malatya	740643	\$8927952000	0,8	\$12054
47	Konya	2013845	\$23435874000	2,1	\$11637
48	Afyon	697559	\$7811958000	0,7	\$11199
49	Sinop	202740	\$2231988000	0,2	\$11009
50	Ordu	719183	\$7811958000	0,7	\$10862
51	Kayseri	1234651	\$13391928000	1,2	\$10847
52	K.Maraş	1044816	\$11159940000	1	\$10681
53	Ardahan	105454	\$1115994000	0,1	\$10583
54	Elazığ	552646	\$5579970000	0,5	\$10097
55	Kırşehir	221876	\$2231988000	0,2	\$10060
56	Amasya	334786	\$3347982000	0,3	\$10000
57	Erzincan	224949	\$2231988000	0,2	\$9922
58	Uşak	338019	\$3347982000	0,3	\$9905
59	Düzce	338188	\$3347982000	0,3	\$9900
60	Gaziantep	1700763	\$16739910000	1,5	\$9843
61	Yozgat	476096	\$4463976000	0,4	\$9376
62	Gümüşhane	129618	\$1115994000	0,1	\$8610
63	Diyarbakır	1528958	\$12275934000	1,1	\$8029
64	Adıyaman	590935	\$4463976000	0,4	\$7554
65	Mardin	744606	\$5579970000	0,5	\$7494
66	Siirt	300695	\$2231988000	0,2	\$7423
67	Kars	301766	\$2231988000	0,2	\$7396
68	Şanlıurfa	1663371	\$12275934000	1,1	\$7380
69	Erzurum	769085	\$5579970000	0,5	\$7255
70	Osmaniye	479221	\$3347982000	0,3	\$6986
71	Batman	510200	\$3347982000	0,3	\$6562
72	Iğdır	184418	\$1115994000	0,1	\$6051
73	Bartın	187758	\$1115994000	0,1	\$5944
74	Aksaray	377505	\$2231988000	0,2	\$5912
75	Hakkari	251302	\$1115994000	0,1	\$4441
76	Bingöl	255170	\$1115994000	0,1	\$4374
77	Van	1035418	\$4463976000	0,4	\$4311
78	Ağrı	542022	\$2231988000	0,2	\$4118

79	Bitlis	328767	\$1115994000	0,1	\$3394
80	Muş	406886	\$1115994000	0,1	\$2743
81	Şırnak	430109	\$1115994000	0,1	\$2595

İllerdeki gelişmişlik seviyesini ölçmeye yönelik oluşturulan endekste iktisadi faaliyete ilişkin veri sayısının fazla olduğu ve söz konusu verilerin gelişmişlik seviyesini güçlü bir şekilde açıkladığı görülmektedir. Bu nedenle, İGE genel olarak illerdeki ekonomik aktiviteye paralel bir seyir izlemektedir. 2012 yılı için oluşturulan endeks sonuçlarına göre ilk üç sırada İstanbul, Ankara ve İzmir yer almaktadır. Bu illeri Antalya, Bursa, Kocaeli ve Muğla takip etmektedir. Doğu Anadolu Bölgesi illerinden Ağrı, Ardahan ve Hakkari ise endekste son 3 sırada bulunmaktadır.

İllerin Gelişmişlik Endeksi Sıralaması (2012)

İl	IGE	İl	IGE	İl	IGE	İl	IGE	İl	IGE
1 İstanbul	36,56	18 Balıkesir	0,49	35 Erzurum	-0,91	52 Çorum	-1,48	69 Yozgat	-2,28
2 Ankara	12,54	19 Samsun	0,43	36 K. Maraş	-0,96	53 Ordu	-1,55	70 Bayburt	-2,34
3 İzmir	8,84	20 Manisa	0,39	37 Düzce	-0,96	54 Aksaray	-1,56	71 Kars	-2,39
4 Antalya	6,85	21 Aydın	0,37	38 Karabük	-0,97	55 Erzincan	-1,57	72 Tunceli	-2,47
5 Bursa	4,14	22 Hatay	0,37	39 Uşak	-0,98	56 Artvin	-1,62	73 Şırnak	-2,54
6 Kocaeli	3,40	23 Isparta	0,23	40 Kırıkkale	-1,01	57 Osmaniye	-1,63	74 Bingöl	-2,67
7 Muğla	2,64	24 Çanakkale	0,13	41 Diyarbakır	-1,05	58 Kastamonu	-1,64	75 Siirt	-2,72
8 Adana	2,09	25 Yalova	-0,05	42 Bilecik	-1,06	59 Giresun	-1,71	76 Iğdır	-2,91
9 Konya	2,07	26 Bolu	-0,09	43 Karaman	-1,08	60 Niğde	-1,73	77 Muş	-2,98
10 Gaziantep	1,79	27 Edirne	-0,24	44 Rize	-1,10	61 Batman	-1,80	78 Bitlis	-3,02
11 Eskişehir	1,74	28 Elazığ	-0,51	45 Sivas	-1,12	62 Sinop	-1,84	79 Ağrı	-3,02
12 Denizli	1,28	29 Kütahya	-0,54	46 Burdur	-1,18	63 Mardin	-1,86	80 Ardahan	-3,04
13 Mersin	1,26	30 Zonguldak	-0,56	47 Şanlıurfa	-1,29	64 Kilis	-1,97	81 Hakkari	-3,15
14 Kayseri	1,17	31 Kırklareli	-0,64	48 Bartın	-1,43	65 Çankırı	-1,98		
15 Trabzon	0,76	32 Malatya	-0,77	49 Kırşehir	-1,44	66 Van	-2,16		
16 Tekirdağ	0,65	33 Nevşehir	-0,89	50 Amasya	-1,47	67 Gümüşhane	-2,19		
17 Sakarya	0,52	34 Afyon	-0,90	51 Tokat	-1,47	68 Adıyaman	-2,22		

Not: İGE değerleri illerin "0" etrafındaki gelişmişlik dağılımını yansıtmakta olup negatif değerler herhangi bir olumsuzluğu ifade etmemektedir.

İl Bazında Temel İşgücü Göstergeleri, 2012

Main Labour Force Indicators by Province, 2012

		İşgücüne Katılma Oranı Labour Force Participation Rate				İşsizlik Oranı Unemployment Rate				İstihdam Oranı Employment Rate			
		%95 Güven Aralığı 95% Confidence Intervals				%95 Güven Aralığı 95% Confidence Intervals				%95 Güven Aralığı 95% Confidence Intervals			
		Değişim katsayısı				Değişim katsayısı				Değişim katsayısı			
İl kodu	İl adı	Oran	Coefficient	Alt sınır	Üst sınır	Oran	Coefficient	Alt sınır	Üst sınır	Oran	Coefficient	Alt sınır	Üst sınır
Province code	Province name	Rate (%)	of variation (%)	Lower limit	Upper limit	Rate (%)	of variation (%)	Lower limit	Upper limit	Rate (%)	of variation (%)	Lower limit	Upper limit
30	Hakkâri	42,5	2,0	40,8	44,2	9,9	9,7	8,0	11,8	38,3	2,5	36,4	40,2

TÜİK, İl Bazında Temel İşgücü Göstergeleri, 2012

TurkStat, Main Labour Force Indicators by Province, 2012

Hakkâri İli 2012 yılı illerin Gelişmişlik Endeksi (İGE) sıralamasına göre 81 il içinde son sırada yer almaktadır. Hakkâri ili ekonomisine, tarım özellikle de hayvancılık hâkimdir. İlde sanayi gelişmemiştir. Kalkınmada öncelikli iller arasına alınmasıyla birlikte Hakkâri sınırlı da olsa bir gelişme kazanmıştır. Bu gelişmede kamu yatırımları, çok ortaklı şirketler ve kooperatifler esas rolü oynamıştır. Gerek sanayinin gelişmemiş olması ve gerekse sermaye yetersizliği nedeniyle üretim hammadde işlemleri kurulu kapasitelerinin çok altındadır. Hakkâri’de çalışan nüfusun çok küçük bir bölümü sanayi sektöründe çalışmaktadır.

6.3. Hakkâri ilinde Dış Ticaret:

Türkiye’nin İran’a açılan kapılarından Esendere’nin Hakkâri sınırları içinde bulunması ve bu kapıdan yapılmakta olan ihracatın en önemli unsurudur. Ancak ihraç edilen ürünlerin tamamına yakını başka illerde üretilmekte, Hakkâri ilindeki şirketler bu ihracata aracılık etmektedirler. Hakkâri ilinin 2013 yılına ait dış ticaret hacmi aşağıdaki tabloda özetlenmiştir.

Yıl	İl	İhracat Dolar	İhracat Euro	İhracat TL/YTL	İthalat Dolar	İthalat Euro	İthalat TL/YTL
2013	Hakkâri	250.729.211	189.275.346	476.818.763	36.270.485	27.158.837	68.396.326
2013	Yıl toplamı:	250.729.211	189.275.346	476.818.763	36.270.485	27.158.837	68.396.326

(Kaynak; www.tuik.gov.tr erişim 04.06.2014)

6.4. Hakkâri ili ticari potansiyeli ağırlıklı sektör olarak pazar durumu

Türkiye'nin Doğusunda bulunan Irak ve İran ile sınır komşusu olan Hakkâri ili uluslararası karayolu güzergâhındadır. İhracat durumu ve iç Pazar durumu göz önüne alındığında **Hakkâri için öne çıkan sektörler;**

Tarım ve Hayvancılık Sektörlerinde: meyve ve sebzecilik, yem rasyon ve zenginleştirme yatırımları, kesme çiçekçilik, bitkisel üretim yatırımları (tohum koruma ve geliştirme içerisinde), organize hayvancılık bölgesi, arıcılık, endemik bitkilerin değerlendirilmesi, et ve süt sığırcılığı, et ve yumurta tavukçuluğu, jeotermal seracılık, seracılık, kaba yem üretimi, koyun yetiştiriciliği, su ürünleri yetiştiriciliği,

Sanayi ve Hizmetler Sektöründe: madencilik, enerji, süt işleme tesisi, yün iplik üretim tesisi, atölye tipi el halıcılığı, ayakkabı üretim tesisi, deri konfeksiyon üretim tesisi, temizlik malzemeleri üretim tesisi, PVC profil doğrama PVC ve boru, plastik eşya üretim tesisi, çorap üretim tesisi, organik tarım ve hayvancılık, tahıl ürünleri imalatı, et ve et ürünleri üretimi, ısı yalıtım malzemeleri üretimi, mobilya imalatı, inşaat yapı malzemeleri imalatı, özellikle iç piyasaya yönelik gıda ürünleri imalatı öne çıkmaktadır.

Öte yandan Hakkâri ili üç ülkenin buluştuğu bir kavşaktır. Türkiye'nin İran ve Irak'a aynı anda sınırı olan tek ilidir. Türkiye'nin İran'a olan ihracatının önemli bir kısmı Hakkâri ilinin Esendere Sınır Kapısı üzerinden yapılmaktadır. Hakkâri ilçesi Yüksekova'da dış ticaret kültürü gelişmiş olup ilçenin ana gelir kaynaklarından biri dış ticarettir. Türkiye'nin rakımı en yüksek ovalarından biri de bu ilçededir. Yüksekova büyükbaş hayvancılık ve yem bitkileri yetiştiriciliği açısından da önemli bir potansiyele sahiptir. Türkiye

- Irak arasında açılacak olan Derecik Sınır Kapısı Hakkârî'nin Şemdinli ilçesi, Üzümlü Sınır Kapısı ise Çukurca İlçesinde yer almaktadır. Bu kapılar ile ilgili olarak Bakanlar Kurulu Kararı yayınlanmış olup teknik ve idari çalışmalar devam etmektedir. Bu kapsamda Irak'a ihraç edilen ürünlerin bölge de imal edilmesi yatırımcılara önemli avantajlar sağlayacaktır. Özellikle ham maddesi İran'dan elde edilip tekrar İran'a ya da Irak'a ihraç edilen plastik temelli ürünler bu bölgede imalat ve ihracat açısından önem taşımaktadır. Ayrıca hazır giyim alanında büyük ihracat potansiyeline sahip Irak yönelik üretim yapacak tekstil firmaları açısından Hakkârî ili önemli bir fırsattır.

Hakkârî için hedef ihracat pazarı Irak'tır. Türkiye – Irak ihracat verileri değerlendirildiğinde İnşaat, gıda ve tekstil sektöründe yığınlaşma olduğu görülmektedir. 2013 yılı TÜİK SITC Rev3 sınıflamasına göre dış ticaret verileri incelendiğinde 5'li kodlama ile ihraç edilen ürünler listelenmiştir (**Ek-2**). Kurulması düşünülen İŞGEM bünyesinde öncelikle inşaat, gıda ve tekstil üreticileri olmak üzere listede yer alan ürünlerin imalatını yapabilecek girişimcilerin belirlenerek özendirilmesi sürdürülebilirlik ve işletme karlılığı açısından önerilir.

Toplam ihracatın %15'i ile en fazla ihracat payına sahip olan taşıt araçları ve yan sanayi sektöründe Irak 201 ülke arasında 18. sırada yer almaktadır. Taşıt araçları ve yan sanayiden sonra en büyük yüzdeye sahip hazır giyim ve konfeksiyon ihracatında 6. sırada, kimyevi maddeler ve mamullerinde ve çelik sektöründe ise ilk sırada yer almaktadır.

Aşağıdaki tablo Ocak- Mayıs 2014 döneminde Türkiye'nin toplam ihracatında sektörlerin paylarını ve sektörlerin toplam ihracatında Irak'ın payını göstermektedir. Tabloda görüldüğü üzere su ürünleri ve hayvancılık mamülleri ihracatında Irak'ın payı %38,9'dur. Benzer şekilde hububat, bakliyat, yağlı tohumlar ve mamüllerinin toplam ihracatının yaklaşık üçte biri Irak'a yapılmaktadır. Çelik sektöründe ise hem çelik ihracatının toplam ihracat içerisindeki yüzdesi hem de toplam çelik ihracatında Irak'ın payı Türkiye ihracatında kayda değer bir orana sahiptir.

Tablo: Irak ihracatının sektörel payı (%)

	Toplam ihracatta sektörlerin payı (%)	Irak'a yapılan ihracatın sektörlerdeki payı (%)	Irak'ın sektörel ihracat sıralaması
Ağaç ve orman ürünleri	2,97	15,6	1
Çelik	9,38	12,6	1
Çimento cam seramik	2,14	7,2	2
Değerli maden ve mücevherat	1,58	14,5	2
Deri ve Deri Mamulleri	1,15	7,7	3
Diğer Sanayi Ürünleri	0,08	11,4	1
Elektrik - Elektronik	7,92	9,5	2
Fındık ve Mamulleri	1,23	1,06	13
Halı	1,49	4.1	3
Hazırgiyim ve Konfeksiyon	12,33	3.5	6
Hububat, Bakliyat, Yağlı Tohumlar ve Mamulleri	4,60	29,3	1
İklimlendirme Sanayii	2,97	8.2	1
Kimyevi Maddeler ve Mamulleri	11,60	6.3	1
Kuru Meyve ve Mamulleri	0,87	3.4	5
Maden ve Metaller	3,10	2.9	3
Makine ve Aksamları	3,97	5.5	2
Meyve Sebze Mamulleri	0,90	14.5	1
Savunma ve Havacılık Sanayii	0,94	0.4	17
Su ürünleri ve Hayvancılık Mamülleri	1,54	38.9	1
Süs Bitkileri ve Mamulleri	0,08	8.5	4
Taşıt Araçları ve Yan Sanayi	15,24	1.1	18
Tekstil ve Hammaddeleri	6,0	2.6	13
Tütün	0,69	4.9	3
Yaş Meyve ve Sebze	1,54	16.9	2
Zeytin ve Zeytinyağı	0,17	17	1
Gemi ve yat	0,71	1.2	15
Demir ve demirdışı metaller	4,81	9	1

6.5. Sanayi Tesislerinin Yaşadığı Temel Sorunlar

6.5.1. Girişimcilik Kültürünün Olmaması

Hakkâri halkının en önemli problemlerinden biri girişimcilik ruhunun beklenen düzeyde olmayışıdır. Hakkâri İpek yolu üzerinde çok önemli bir kavşak noktasında olmasına ve Orta Doğuya açılan yüzü olmasına rağmen üretim ve dış ticaret hacmi hem il hem de ülke ekonomisindeki katma değeri payı beklenenin/potansiyelinin altındadır. İŞGEM yöre insanında girişimcilik ruhu oluşturma ve ilin sanayisi açısından makûs kaderini yenmesi adına önemli bir fırsattır. İŞGEM’de kurulacak işletmeler, büyük bir potansiyeli içinde barındıran ilimizde yeni yatırımların önünü açacaktır. Kendi işini kurarak başarılı olan işletmeler diğer girişimci adaylarına da örnek olacaktır. İŞGEM’lerde belirli bir büyüklüğe ulaşacak işletmeler Ajans ve diğer kamu desteklerinden de faydalanma imkânına sahip olacaktır.

6.5.2. İşyeri temini

İş yeri temini girişimcilerin iş kurma konusunda en büyük çekincelerinden biridir. Özellikle Hakkâri Merkez ilçe topografik yapısı gereği yapılaşmaya fazlaca müsait değildir. Bu nedenle gerek yaşamsal gerekse yatırım altyapısına yönelik yeterli nitelik ve nicelikte mekân mevcut değildir. Nitekim İldeki OSB’de arsa tahsis yapılmış olmasına rağmen OSB hala işler halde değildir. Yörede mevcut olan kira düzeyleri yüksektir. Bina sahipleri kendilerini güvenceye almak için bir yıllık peşin kira bedeli istenebilmekte bu da yeni kurulan işletmeleri zor durumda bırakmaktadır. Yeni girişimcilere İŞGEM çatısı altında normal şartlara göre uygun işyeri ve makul ücret ortamının sağlanması, Hakkâri şehir merkezi içerisinde ki çarpık yerleşime girmelerinin engellenip şehir merkezi dışında site halinde ki bir yerleşim yerinde yatırımlarını gerçekleştirmeleri amaçlanmaktadır.

6.5.3. Finansman

Gayri Safi Milli Hâsıla bakımından ülke genelinde en son sıralarda yer alan Hakkâri da geçim zorluğu yaşandığı gibi finansal dönüşüm hareketleri de çok zayıf ve güçsüzdür.

İl genelinde mesleki becerisi ve tecrübesi olan küçük girişimciler, sahip oldukları iş fikirlerinin hayata geçirilmesi için gerekli olan sabit yatırım için finansman temininde zorluklarla karşılaşmaktadırlar. Ayrıca işletme sermayesi temininde de sıkıntı söz konusudur.

Girişimcilerin ihtiyaç duydukları kredi taleplerini hangi kaynaklardan daha cazip şartlarda temin edeceğini bilmediği gibi bu alanda danışmanlık yapacak kuruluş ve organizasyonların yetersiz oluşu girişim ruhunu engellemektedir. İl esnaf ve sanatkârının belli başlı sorunları aşağıda sıralanmaktadır.

- Öz kaynak yaratamama
- Tahsilât yapamama
- Kredi maliyetlerinin yüksekliği
- Kredi bulamama
- İşletme sermayesi yetersizliği
- Tesis (işlik) maliyetlerinin yüksekliği

İŞGEM çatısı altında kredi olanakları bulunması, desteklere ulaşma konusunda bilgilendirmenin yapılması, yerel yöneticilerin İŞGEM'e destek vermesi ile bu çatı altında ki işletmelerin finansman sıkıntısının bir nebze önüne geçilmesi hedeflenmektedir.

Esnaf ve Sanatkârın ihtiyaçları ise şunlardır.

- Sermaye
- Pazar
- İş Gücü
- Tesis
- Makine
- Kredilere kolay ulaşım

İŞGEM projesi ile firmalara, kredi temini, pazarlama, uygun şartlarda iş yeri ve kira yardımı destekleri sunulacaktır. Bunun yanında KOSGEB ve Kalkınma Ajansı ve diğer

fon sağlayıcılar aracılığı ile makine teçhizat desteği, danışmanlık, AR-GE ve istihdam kolaylıkları sağlanacaktır. Böylece yeni girişimciler şu an hali hazırda kurulu olan işletmelerin yatırım ve büyüme stratejilerinin önündeki öncelikli engellerini aşacak ve hızlı bir büyüme gerçekleştirecektir.

6.5.4. Garanti (teminat)

Yeni yatırımcılara bankaların teminat vermemesi girişimcilerin yatırım yapmayı düşündükleri fikirlerini hayata geçirebilmesini engellemektedir. İlimizde ipotek için istenen gayrimenkullerin bir kısmının kadastro çalışmalarının tamamlanmamış olması, gayrimenkul mülkiyetlerindeki ortaklık yapısı ve yarattığı sorunlar, mülklerin emsal bedel olarak yüksek değerler tutmaması ya da bankaların genel müdürlükleri nezdinde itibar sağlamaması gibi nedenler ile girişimciler gerek kredi kullanmakta gerekse teminat vermekte zorluk çekmektedirler.

6.5.5. Eğitim ve danışmanlık

Ülke genelinde olduğu gibi ilimizde de önceden planlama, fizibilite hazırlama, yol haritası oluşturma alışkanlığı yaygın değildir. Söz konusu hususlarda eğitim ve danışmanlık hizmeti veren kuruluşların yeteri düzeyde olmaması birçok işletmenin yanlış yatırım yapmasına ve kısa süre içerisinde de iş yerini kapatma riski ile karşılaşmasına neden olmaktadır. İşletmelerin kurumsal kimliğe geçişleri, marka bilincine kavuşmaları, etkin bir eğitime gereksinim duyar. Profesyonel manada hizmet verecek eğitim ve danışmanlık kuruluşların artması ile doğru yatırım yapacak olan girişimci sayısı artacaktır.

6.5.6. Diğer

Yörede küçük işletmelerin karşılaştıkları diğer önemli sorunlar ise aşağıda sıralanmıştır:

- Nitelikli iş gücünün azlığı,
- Öncelikli olarak Hakkari ili yılladır sınır kapılarının açılması konusunda talepte bulunmaktadır ancak sınır kapılarının açılması ile birlikte pazara yönelik

herhangi bir hazırlığın olmayışı, bu anlamda gelişmeyi sağlayacak vizyon darlığı,

- Sermaye hareketlerinin yatırıma dönüştürülememesi,
- Teşviklerin yetersizliği ve bölge ihtiyacına istenen düzeyde karşılık vermemesi,
- İç pazarlara olan uzaklık,
- Hammaddeye olan uzaklık,
- Gelir düzeyinin Ülke ortalamasının çok altında olması,
- Teknik destek ve servis konusunda yaşanan sıkıntılar. Bu firmaların genelde batıdaki büyük şehirlerde bulunması,
- Şirketlerin kurumsallaşamaması,
- Markalaşma bilincinin oluşmaması ve bölgedeki markalaşmış firma sayısının az olması,
- Yerli-yabancı sermayenin bölgeye ilgi göstermemesi,
- İlin gelişmiş illere uzak olması,
- Sermaye göçünün yoğun olması,
- Yeterli iş alanlarının olmayışı nedeniyle yetişmiş işgücünün batıya göç etmesi,
- Nitelikli iş gücünün ilde tutundurulamaması,
- Bilgi teknolojisi alanında alt yapı ve teknolojik kullanım oranının düşük olması,
- Girişimcilerin isteklendirme eksikliği,
- İş fikrinin fırsatlara dönüştürme bilgi ve becerilerinin eksikliği.

7. İŞGEM MODEL ÖNERİSİ

7.1. Yatırımın Konusu

Hakkâri İŞGEM: Hakkâri İlinde bir İŞGEM kurulması fikri, uzun zaman önce devlet desteğiyle kurulmuş olan HİSAŞ – Hakkâri Kilim ve İplik Sanayi'ne tahsis edilmiş ancak uzunca zamandır da atıl durumda bulunan yerleşkenin değerlendirilmesi, kamu kaynağının korunması ve ekonomik değer yaratabilmesi düşüncesi ile oluşmuştur.

Bu kapsamda söz konusu saha üzerinde 40 adet işlikten oluşan, idari ofisler, müşteri görüşme odası, eğitim salonu, toplantı salonu, internet erişim hizmetleri, ofis hizmetleri gibi ortak kullanım alanlarına sahip, her işletmenin önünde otopark, bahçe, nakliye ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri 100 metrekare açık alana sahip oldukları bir İŞGEM modeli ön görülmektedir. Hakkari İŞGEM Modelinin fiziksel altyapı ihtiyaçlarının ve fizibilitesinin hazırlanması; uygulama projelerinin hazırlanabilmesi amacıyla Kalkınma Ajansına Doğrudan Faaliyet Desteği Kapsamında başvurulması ve İŞGEM önerisinin fiziksel olarak şekillendirilerek sağlıklı bir biçimde hayata geçirilmesi tarafımızdan önerilmektedir.

7.2. İşletme Modeli Önerisi

Bu çalışmada Hakkâri İŞGEM fikrinin şekillendirilmesi ve yapılanma modeli geliştirilmesi üzerinde odaklanılmıştır. Model önerisinde; işlikler haricinde İŞGEM organizasyon yapısı altında 5 ana birim oluşturulması öngörülmektedir.

7.2.1. İnsan Kaynakları Birimi

Her şey insanla başlar. Doğru insanları tespit etmek ve girişime özendirmekten başlayarak, çalışacak nitelikli iş gücünü, teknik ve ara elemanları yetiştirerek sürdürülebilirliği sağlamak için devam edecek uzunca bir süreçtir insan kaynakları yönetimi. Bir nevi işe alma yerleştirme ve sürekli eğitim ofisi misyonlarını birlikte barındırmakta. İl genelinde muhtelif kurum ve kuruluş tarafından verilmekte olan eğitimlerin de disipline edilmesi ve koordinasyonu da sağlamış olacaktır. Sürekli eğitim ofisi olarak hizmet vermesi öngörülen birim, kurulum aşamasından fiili faaliyet süresince hizmet verecektir.

Şöyle ki İŞGEM bünyesinde Hakkâri ili için hem iç pazara hem de hedef ihracat pazarı olarak Irak pazarına hitap edebilecek öncelikle inşaat, gıda ve tekstil sektörleri olmak üzere ihraç edilen ürünler listesindeki ürünleri üretebilecek girişimcileri tespit etmek, yetiştirmek, özendirmek gerekmektedir. İŞGEM açılmadan önce söz konusu ürünlerin üretilmesine yönelik mesleki eğitimlerin tespiti, ilde hizmet veren kurum ve kuruluşlar ile gerekli protokollerin düzenlenmesi ve eğitimlerin verilmesi, akabinde mesleki eğitim alan insan kaynağına uygulamalı girişimcilik eğitimlerinin verilmesi ve iş planlarının hazırlanması aşamasında destek sağlanması görevlerini yerine getirecektir. Bu çerçevede kurulması tasarlanan İŞGEM modülünde ilk aşamada oluşturulması gereken birim İnsan Kaynakları Birimidir. Bir yandan inşaat ve altyapı çalışmaları tamamlanırken eş zamanlı olarak girişimciler de eğitilecek ve yetiştirilecek, hazırlıklar tamamlanacaktır. Akabinde gerek diğer çalışanların seçilmesi, temini ve eğitimi gibi süreklilik arz eden insan kaynakları hizmetleri konularında destek olacak olan birim, aynı zamanda düzenli aralıklar ile ilde mevcut tüm eğitim kurumları ile koordinasyon sağlayacaktır. İnsan kaynaklarının sürekliliğini sağlamak üzere ihtiyaç duyulan/duyulacak alanları tespit edip, eğitimlerin ihtiyaçlar doğrultusunda verilmesini sağlayacaktır. İlde bulu-

nan tüm kurum kuruluşların işbirliği halinde çalışması ve ihtiyaç duyulacak konularda mesleki eğitimlerin, girişimcilik eğitimlerinin verilmesi ve teknik desteğin sağlanması gerekmektedir. Özellikle mesleki eğitimler başta olmak üzere, uygun konularda tüm eğitimlerin sertifika yerine geçerliliği olan akredite ustalık, kalfalık eğitimleri şeklinde verilmesi önerilmektedir.

7.2.2. Üretim Yönetimi / AR-GE Birimi

Yeni ürün geliştirme ve yeni üretme teknolojilerinin araştırılacağı, yöresel ürünlerin pazarlanabilir, ekonomik değer taşıyor hale getirilerek geliştireceği bir araştırma geliştirme birimi kurulmalıdır. Küçük işletmelerin tek başlarına söz konusu araştırmaları yapmaları ve kendilerini geliştirmeleri pek de mümkün değildir. Oysaki böylesi bir birim her konuda üretim yapacak işletmeye fayda sağlayacaktır. Üretim hattı tasarımı, işyeri yerleşim planlamasından tutun, ortak kullanım laboratuvarı – atölyesi ihtiyaç analizine kadar her türlü süreçte rol oynayacak şekilde tasarlanmalıdır. Güncel üretim mekanizmalarını ve pazarlama birimi ile işbirliği yaparak talep edilecek ürünler tasarlanmasına kadar geniş bir hizmet alanına sahip olacak nitelikte ve etkinlikte insan kaynağı istihdam edilmelidir.

7.2.3. İletişim ve Tanıtım Birimi

Tüm İŞGEM üyelerine hizmet verecek şekilde sürekli yurt içi yurt dışı tanıtım ve satış olanaklarını takip etmesi planlanmaktadır. Birim tanıtım stratejileri geliştirme, yurt içi ve yurt dışı fuarlarını takip ve organize etmek, tanıtım ve reklam süreçlerini geliştirmek, üretim yönetimi ve AR-GE birimi ile işbirliği ve koordinasyon sağlayarak ürün geliştirme sürecine katılım ve katkı sağlamak, yeni satış kanalları araştırmak, e-satış dahil olmak üzere satış kanalları oluşturmak, tüm satış olanaklarını takip ederek yurt içi ve yurt dışı satış imkanlarını araştırmak, eşleştirme faaliyetlerini araştırmak, yönlendirmek ve yürütmek üzere tasarlanmıştır. Birimin aynı zamanda e-ticaret işlemlerini de yürütebilir kapasitede tasarlanmalıdır. İçerisinde tüm İŞGEM üyelerinin kullanabileceği ortak internet veri tabanını yönetebilir, e ticaret sürecinde teknik destek sağlayabilir nitelikte Bilgi İşlem personellerinin bulunmasına hassasiyet gösterilmelidir. Bu çerçevede belki

ortak satış portalı belki her bir işletmenin web sayfasının oluşturulması, güncellenmesi de sağlanabilir. Bu çerçevede birim küçük işletmelerin tek başlarına yürütemeyecekleri faaliyetleri hepsinin adına toplu bir şekilde İŞGEM üyeleri adına yürütebilecektir.

7.2.4. Fon Kaynakları Yönetim Birimi

İŞGEM yönetiminin ve bünyesinde bulunan işletmelerin her türlü muhasebe ve finans yönetimi hizmetlerini karşılamak üzere kurgulanmıştır. Birim gerek yasal ve rutin kayıt işlemlerini etkin ve verimli bir şekilde toplu halde yerine getirecek gerekse bankacılık işlemleri ile ulusal ve uluslararası fon kaynaklarının da yönetimini sağlayacak şekilde planlanmıştır. Birim aynı zamanda ulusal ve uluslararası fon kaynaklarını düzenli olarak araştırmalı, proje hazırlığı ve danışmanlığı da yapmalıdır. Bu kapsamda birim oluşturulurken istihdam edilecek personellerin nitelikleri arasında farklı ihtiyaçları karşılayabilecek farklı nitelik, yetkinlik ve yeter sayıda personel istihdam edilmelidir.

7.2.5. İdari Birim

İŞGEM modeli pek çok kişi, kurum ve kuruluş ile birlikte çalışabilirliği gerektirmektedir. Gerek serbest piyasa ekonomisinde rekabet edebilir; yapılacak yatırıma hakkıyla cevap

verebilir ve değdi dedirtecek işletmeleri oluşturmak, gerekse yaşatmak ve tutundurmak zorlu bir süreçtir. Öte yandan ilde bulunan kamu kurum kuruluşları ile işbirliği sağlamak ve çoklu düzlemlerde tüm ilişkileri yürütebilmek ise bir diğerk handikaptır. Bu kapsamda değerlendirildiğinde belki de İŞGEM idari birimi ve idari kadroda seçilecek insanlar İŞGEM başarısının ve sürdürülebilirliğinin en önemli noktasını oluşturmaktadır. Bu çerçevede İŞGEM idari kadrosu belirlenirken il dışından profesyonel destek alınması şiddetle önerilmektedir. İkili ilişkiler, sezgi ve duyular ya da deneme yanılma metodu ile yapılacak seçimlerin uzun vadede İŞGEM modelinin sürdürülebilirliği üzerinde olumsuz etki yaratabileceği hususu hatırdatutulmalıdır.

7.3. Mali Öngörüler

7.3.1. Destek Türleri

İŞGEM Modeli tasarlanırken, gerek kurulum dönemi gerekse işletme dönemi süresince başvurulabilecek destek türleri düşünölmüştür:

- KOSGEB İŞGEM İşletme Desteği (250.000 TL hibe ve 500.000 TL faizsiz kredi desteğinden yararlanılabilecektir, ayrıca diğerk KOSGEB desteklerinden İŞGEM’de faaliyet gösteren işletmeler faydalanacaktır),
- Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı (DAKA) tarafından sağlanan destekler: Ajansın Mali Destek Programları ile hem İŞGEM’de faaliyet gösteren firmalara hem de İŞGEM’e destek sağlanabilecektir,
- İhracata yönelik olmak üzere özellikle Ekonomi Bakanlığı destekleri,
- Avrupa Birliği veya diğerk uluslararası hibe fonları,
- Diğerk Kurum ve Kuruluşlar Tarafından Düzenlenecek Hibe Programlarından Elde Edilmesi Düşünölen Gelirler İŞGEM modelinde kullanılabilirliği öngörölen destek türleri arasındadır.

7.3.2. Gelir ve Gider Öngörülleri

İlk etapta yatırım harcama kalemleri aşağıda belirtilmektedir.

- 1- İnşaat Giderleri
- 2- Ekipman Malzeme Giderleri
- 3- Hizmet Alımı Giderleri
- 4- İnsan Kaynakları Giderleri
- 5- Tanıtım ve Görünürlük Giderleri
- 6- Yerel Ofis/Proje Giderleri
- 7- Diğer Maliyetler
- 8- İdari Maliyetler

Yukarıda bahsi geçen destek türleri yanında işletme esnasında elde edilmesi öngörülen gelir kalemleri şunlardır:

- Kira gelirleri (1. yıl % 75, 2. yıl % 50, 3. yıl % 25 sübvansiyon uygulanmalı; 4. yıl ise kira gelirinin % 100'ü alınmalıdır),
- İŞGEM çatısı altında ki firmalardan tanıtım ve pazarlama faaliyetleri için ücret alınacaktır. İŞGEM Müdürlüğü tarafından yapılan tanıtım ve pazarlama faaliyetlerinin satışa dönüşmesi aşamasında elde edilen kardan pay alınacaktır,
- Yerel Katkılar (yerel sahiplenmenin olması durumunda İŞGEM'de üretilen mal ve hizmetler öncelikli olarak tüketilecektir),
- Çay Ocağı, Kafeterya gibi ihale ile dışardan temin edilecek hizmetlerden elde edilecek gelirler.

7.4. Yatırım Kuruluş Yeri

Yatırım yeri olarak Hakkâri İl Özel İdaresinin %99 luk hissesine sahip olduğu HİSAŞ binası İŞGEM için tahsis edilecektir. Mevcut yerin tadilatı ile birlikte potansiyel İŞGEM alanının şu özelliklere sahip olması gerektiği düşünülmektedir:

- İŞGEM için atıl durumda bulunan bir tesisin tahsis edilmesi inşaat ve kuruluş maliyetlerini minimize edecektir,
- İŞGEM'in şehir merkezine uzak olmaması, Küçük Sanayi Sitesi, Üniversiteye ise yakın olması İŞGEM'e olan talebi artıracaktır,

7.5. İŞGEM'in İş Kapasitesi

İşliklerden 10 tanesi 100 m², 11 tanesi 200 m², 1 tanesinin ise 400 m² olmak üzere toplamda 3.600 m² olması öngörülmektedir.

İŞGEM'deki yeni girişimci firmalardan tahsil edilecek metre kare kira ücretleri enflasyon hedefi doğrultusunda her yıl en fazla yüzde 10 artırılmış hali ile aşağıdaki tabloda sunulmaktadır. Örneğin normal piyasada yılda 12.000 TL kira ödeyen bir işletmenin İŞGEM bünyesinde çalışması durumunda kazanç tablosu aşağıdaki gibidir:

Tablo 4: İŞGEM'de Yer Alan Bir İşletmenin Ortalama Kira Kazancı

Yıl	Sübvansiyon Oranları	NORMAL PİYASADA ÖDENECEK KİRA	İŞGEM'DE ÖDENECEK KİRA	KAZANÇ
1. yıl	Kiranın % 75'i	12.000 TL	3.000 TL	9.000 TL
2. yıl	Kiranın % 50'si	13.200 TL	6.600 TL	6.600 TL
3. yıl	Kiranın % 25'i	14.520 TL	10.890 TL	3.630 TL
4. yıl	Kiranın Tamamı	15.972 TL	15.972 TL	0
5. yıl	Kira bedelinde %25 artış	17.569 TL	19.965 TL	-2.396 TL
TOPLAM		73.261 TL	56.427 TL	16.834 TL

Tabloya göre işletme 5 yıl İŞGEM bünyesinde faaliyet gösterirse ortalama olarak 16.834 TL daha az kira ödeyecektir. İŞGEM bünyesinde firmanın 3 yıl kalmasına izin verilmesi durumunda ise firmanın 3 yılda kira kazancı 19.230 TL, yılda ortalama 6.400 TL olacaktır.

7.6. Yatırımın İstihdam İmkânı

İŞGEM İdari yönetimi için aşağıda unvanları belirtilen 3 kişilik bir ekip öngörülmektedir.

Tablo 5: İŞGEM'in Yönetilmesi İçin Öngörülen Ekip

PERSONEL	ADEDİ
İŞGEM Müdürü	1
İdari Görevli	1
Mali Sorumlu	1
AR-GE -Üretim Yönetimi sorumlusu	2
Proje hazırlama ve yönetim sorumlusu	2
İletişim ve tanıtım sorumlusu	1

Ayrıca, İŞGEM bünyesindeki işletmelerde 3 yılda 150 kişilik istihdamın gerçekleşmesi hedeflenmektedir.

Tablo 6: İŞGEM'in 3 Yıllık İstihdam ve İşletme Sayısı Hedefi

İŞGEM de oluşturulması beklenen	1.yıl	2.yıl	3.yıl
Yeni İşletme Sayısı	20	10	10
Yeni İstihdam Sayısı	35	55	60

İŞGEM çatısı altında yer alacak Kurulu İşletmeler sermaye yapıları, kapasiteleri güçlü işletmeler olacağından bu işletmelere yeni girişimcilere verilecek destekler ve kira desteği öngörülmemektedir. Ancak ortak kullanım alanlarından ve ortak hizmetlerden faydalanabileceklerdir.

İŞGEM İcra Kurulu Üyeleri

Tablo 7: İŞGEM İcra Kurulu Üyeleri Taslağı

Bağlı Olduğu Kurum	Bağlı Olduğu Kurumdaki Konumu
Hakkâri Valiliği	Valinin görevlendirdiği yetkili
Hakkâri Belediyesi	Belediye Başkanının görevlendirdiği yetkili
Hakkâri Ticaret ve Sanayi Odası	Yönetim Kurulu Başkanı
Hakkâri İl Özel İdaresi	Genel Sekreterin görevlendirdiği yetkili
Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı	Genel Sekreterin görevlendirdiği yetkili
Hakkâri Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği	Yönetim Kurulu Başkanının görevlendirdiği yetkili
KOSGEB Hizmet Merkezi Müdürlüğü	Müdür
Hakkâri İŞKUR Müdürlüğü	Müdür ya da görevlendirdiği yetkili
Hakkâri İŞGEM	Müdür
Hakkâri Sanayi ve Ticaret İl Müdürlüğü	Müdür ya da görevlendirdiği yetkili
Hakkâri Üniversitesi	Rektör ve görevlendireceği kişi

8. İŞGEM’İN HAKKÂRİ İLİNE VE YEREL KALKINMAYA SAĞLAYACAĞI KATKI:

Girişimciliği ve yeni kurulan işletmeleri desteklemek ve bu sayede yerel kalkınmanın bir ayağını gerçekleştirmek için kurulacak İŞGEM; yeni kurulan işletmelerimizin en kırılgan oldukları dönemler olan ilk birkaç senede hayatta kalma şanslarını artıracak ve sağlıklı bir şekilde gelişmelerine imkân sağlayacaktır. Bunun sonucu olarak ta; yöremizde girişimcilik ortamı iyileşecek, istihdam artacak, yerel endüstriler oluşacak ve bunlar desteklenip çeşitlendirilecektir.

İş Geliştirme Merkezleri kolektif bir akıl ve işbirliğini ve özellikle tecrübe ve bilgi paylaşımı esasına dayanmaktadır. Bu sistem yakın işbirliği ve birlikteliğe dayanan, zamana yayılmış bir hedef ortaklığını içermektedir. Bu bakış açısını girişimcilerimize kazandırmakla, girişimci ve devlet işbirliği bakımından, “destek” kavramına yeni bir format getirdiği için; ülke adına çok önemli bir yarar elde edilmiş olacaktır.

Yerel kalkınmada müteşebbis ruhunun geliştirilmesi, yeni müteşebbislerin ortaya çıkarılması, cesaretlendirilmesi, yeni istihdam ve İŞ-KUR hizmetlerinin yapılmasında bu proje önemli bir hareketlilik noktası olacaktır. Usta – Çırak ilişkisinin ne kadar gerekli olduğunu, kırılganlık dönemlerinde insanlara ve iş sahiplerine gerekli desteğin verildiği maddi ve manevi desteğin yaşandığı sosyal bir kurum olacak olan İŞGEM Bölgede yeni bir sosyal model olacaktır. İŞGEM çatısı altında yer alacak firmaların yüzde 90’ı yeni girişimci olacağından bu kişiler yatırım yapacağı iş hakkında projesini hazırlamış fakat bunu hayata geçirme imkânı olmayan kişiler olacağından bu kişilerin iş hayatına kazandırılması sağlanacaktır.

İl ve bölge ekonomisinin kalkınması için yeni yatırımcıları çekecek çalışmalar olmadığından gelişmişlik istenen seviyede olmamıştır. Bu ateşi yakması için İŞGEM örnek bir model olacaktır. İŞGEM ile 22 yeni girişimci iş hayatına kazandırılacaktır.

İŞGEM çatısı altındaki işletmelerin sürekliliğindeki en önemli etken alacakları eğitim ve danışmanlık hizmetidir. Bu işletmelerin başarılı bir geçiş süreci yaşamaları diğer

işletmelere örnek model teşkil edecek, bunun sonucunda yörede yeni bir sektör yani eğitim ve danışmanlık sektörü gelişecektir. İlimizde bu gibi kuruluşların açılması kalkınma ve gelişmede ki hızı artıracaktır.

İŞGEM çatısı altında kurulacak firmalara verilecek eğitim, pazarlama ve danışmanlık hizmetleri işletmelerin kendilerini geliştirmelerini, farklı düşünmelerini, yeni yatırım fikirlerinin ortaya çıkmasını ve kurumsallaşmış işletmelerin oluşması ile il ve bölge ekonomisinin kalkınmasını sağlayacaktır.

İŞGEM Projesi ile ilimizde ki tüm yerel yönetimler, sivil toplum örgütleri ile beraber özel teşebbüsler böyle bir çalışmanın ilimizde kurulması ve ilimizin kalkınması için maddi ve manevi olarak tek yürek haline gelecektir. Bu proje ilimizin birlik beraberlik içerisinde gerçekleştireceği bir çalışma olacağından başarılı olması halinde diğer yatırımcılar içinde örnek bir model olacaktır. Aynı zamanda yöre insanımızın kolektif çalışma ruhunu tetikleyecektir. Bu çalışma birliktelik ruhunu ateşleyeceği için kalkınma için örnek modeller ortaya çıkaracaktır.

İŞGEM çatısı altında ilimizdeki hammaddeler kullanılarak farklı yatırım düşünceleri oluşturulması ve istihdamın sağlanması amaçlanarak kalkınma hızı artacaktır.

İŞGEM projesinin ilimize sivil toplum örgütlerinin, kamu ve özel sektör ile üniversitenin desteği ile kazandırılması ilde ortak hareket etmenin gerekliliğini ve önemini ortaya koyacaktır. Sivil gücün öneminin anlaşılması bu gibi projelerin önünü açacaktır. Bu da bölge ekonomisinin kalkınmasında katma değer sağlayacaktır.

9. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Hakkâri ili Doğu Anadolu Bölgesi içerisinde kalkınma ve gelişmeye en müsait yerlerinden biridir. Bölge sanayisi ağırlıklı olarak yerel hammaddeleri, yerel tarım ürünlerini işleyerek sektörlere girdi veren pazara dönük endüstriler olup, bu endüstrilerin toplam üretim, istihdam ve katma değer yaratma potansiyelinin büyümesi gerekmektedir. Yeni ekonomi anlayışında anahtar unsur olan girişimciliğin gelişmesi, yeni iş modellerinin teşvik edilmesi ve bu sayede yeni eşgüdüm yöntemlerinin oluşumuna imkân verecek İŞGEM gibi bir mekanizmanın kurulması Hakkâri iline ivme kazandıracaktır. İlimizde DAKA,İŞKUR gibi birimlerin olması, İŞGEM çatısı altında ki işletmeler için önemli kazanımlar olacaktır. İlimizin Bölgesel teşviklerdeki avantajlı konumu da İŞGEM'lerden çıkan firmalar için önemli bir fırsattır. Girişimciliği ve yeni kurulan işletmeleri desteklemek ve bu sayede yerel kalkınmanın bir ayağını gerçekleştirmek için kurulacak İŞGEM; yeni kurulan işletmelerimizin en kırılgan oldukları dönemler olan ilk birkaç senede hayatta kalma şanslarını artıracak ve sağlıklı bir şekilde gelişmelerine imkân sağlayacaktır. Bunun sonucu olarak ta; yöremizde girişimcilik ortamı iyileşecek, istihdam artacak, yerel endüstriler oluşacak ve bunlar desteklenip çeşitlendirilecektir.

İlimizin ve de Bölgemizin, ülkemizdeki diğer bölgelere nispeten görece olarak düşük gelir seviyesine sahip oluşu, özel sektör dinamizminin çeşitli araçlarla harekete geçirilmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu araçlardan biri de özel sektörün bilgi açığını kapatacak çalışmalardan biri olacak olan İŞGEM'dir. Özellikle yatırım alanları ve yatırım ile ilgili diğer konularda yapılan çalışmalar; bir yandan girişimciler için yeni fikirler oluştururken, diğer yandan da il dışından gelebilecek yerli ve yabancı yatırımcılar için cazip bir ortam sağlanmasına katkıda bulunacaktır. Bu kapsamda İŞGEM; ilimiz ve bölgemizin kalkınmasını sağlayan temel dinamiklerden biri olacaktır. Gelişmekte olan sanayi ve ticaret potansiyeliyle bölgede sanayileşme ve kalkınmaya en yakın il olma özellikleriyle de dikkat çeken ilimizin; coğrafi konumu ve ulaşım ağlarının kavşak noktasında bulunmasından dolayı, yatırım konusunda bir cazibe merkezi haline gelme potansiyeline sahiptir. Özellikle ilimizde sanayi, bilgi ve teknoloji yönünden desteklenebilecek köklü bir üniversite alt yapısının oluşturulması ile bu cazibeyi daha da arttıracaktır.

Sonuç olarak İŞGEM'ler ülkemizde ekonominin temel taşıını oluşturan KOBİ'lere yönelik eğitim ve danışmanlık hizmetleri sağlaması, ortak alanların paylaşma bilinci oluşturmaları, yönlendirici etken olması bakımından bir okul mahiyeti taşıması bakımından kalkınmanın önemli ayaklarından birini oluşturmaktadır. İlimizin sınır kapılarına olan yakınlığı, ulaşım güzergâhı üzerinde bulunması, ülke komşularına olan yakınlık, genç nüfusun fazlalığı, teşvikler konusunda 6.bölgede yer alması, kamu yatırımları bakımından planlar arasında önde olan iller arasında yer alması, bazı sektörler bakımından hammaddeye yakın olması vb. avantajlara sahiptir. Bu avantajların değerlendirilmesi ve daha profesyonel işletmecilik anlamına gelen İŞGEM'lerin kurulması ilimizin bölgesel rekabet edebilirlik düzeyinde üst sıralara sıçramasında etken rol oynayacaktır.

Hakkâri İlinde İŞGEM'in kurulabilmesi için İldeki kurum ve kuruluşlar, STK'lar ve Üniversitenin destek olması ve projeyi sahiplenmesi önem arz etmektedir. Ancak bu sayede İŞGEM kurulabilir ve varlığını sürdürebilir.

10. BAŞARI ÖRNEĞİ: VAN İŞGEM

Dünya Bankası'nın finansal desteğiyle, Özelleştirme İdaresi Başkanlığı'nın (ÖİB) Özelleştirme Sosyal Destek Projesi kapsamına alınan Van Sümerbank Deri ve Kundura Fabrikası İŞGEM olarak kullanılmak üzere KOSGEB'e tahsis edilmiştir. Van İŞGEM, 2005 yılında Türkiye'deki ilk İŞGEM uygulaması olan Tarsus İŞGEM'i model alarak, kendisine tahsis edilen bu alanda Van Sanayici ve İşadamları Derneği (VANSİAD) öncülüğünde, Van Ticaret Borsasının (VATBO) ortaklığıyla kurulmuştur. Hâlihazırda 33 firma faaliyet göstermekte ve 270 kişilik istihdam sağlamaktadır. 3 yıllık (Yönetim Kurulu kararı ile ilave 2 yıla kadar süre artırmı yapılabiliyor) İŞGEM Katılım Sözleşmesi ile faaliyete başlayan firmalara faaliyet izni verilmektedir.

Yüzde 100 doluluk oranına ulaşmış olan Van İŞGEM profesyonel bir yönetim kadrosuna sahiptir. İŞGEM'de bulunan firmalardan elde edilen kira gelirleri ile verilen hizmetler dolayısıyla oluşan giderler finanse edilmekte, böylelikle mali sürdürülebilirlik sağlanmaktadır. İŞGEM'e sadece ilk defa kurulan firmaların başvuruları kabul edilmektedir. Başvurular yönetim kurulu tarafından incelenmekte, yapılan İş Planları yeterli bulunanlara İŞGEM bünyesinde yer tahsisi yapılmaktadır. Yeterli olgunluğa ulaşan firmalar, İŞGEM dışına çıkmaya teşvik edilmektedir. Bu şekilde şimdiye kadar 25 firma *mezun* edilmiş, bunların yüzde 80'i (20 firma) hayatta kalarak faaliyetlerini İŞGEM dışında yürütmektedirler. Mevcut yönetim, İŞGEM'de faaliyet gösteren firmalara yer sağlamak dışında idari konularda ve danışmanlık konularında önemli destekler sağlanmaktadır. 2009 yılında Sanayi ve Ticaret Bakanlığı tarafından açılan AB Fon Kaynaklı Bölgesel Rekabet Edebilirlik Operasyonel Programı kapsamında yapılan teklif çağrısına VANSİAD olarak sunulan **"Van İŞGEM Büyüyor İŞGEM'ler Birleşiyor"** adlı proje kabul edilmiş olup, bu proje kapsamında inşa edilecek 30 yeni işlik ile ilave 300 yeni istihdamın sağlanması hedeflenmektedir.

10.1. Van İŞGEM ziyaret notları;

10.1.1. İŞGEM'lerin Genel Durumu:

Türkiye genelinde toplam 12 İŞGEM kurulmuş olmasına karşın, düzenli ve başarılı şekilde işleyen İŞGEM sayısı azdır. Avanos/Nevşehir ilinde açılan İŞGEM'ler kapanma aşamasına gelmişlerdir. Başarılı örneklerin sayısı az olup, Tarsus'ta toplam iki İŞGEM kurulmuş olup, Tarsus ve Van en başarılı İŞGEM'ler arasında yer almaktadır. Toplam 11 İŞGEM'in üyesi olduğu Türkiye İŞGEM'ler Derneği 2011 yılında kurulmuştur.

İŞGEM'ler işsizliğin yüksek olduğu, sanayinin gelişmemiş olduğu bölgelerde girişimciliği canlandırmak ve girişimcileri güçlendirmek ve geliştirmek amacına hizmet etmektedirler.

Van İŞGEM Mevcut Durum (İşletme Sayısı ve Türleri, İŞGEM Birimleri, Çalışan Sayısı, Yönetim Yapısı, Destek Türleri, Hedef Grupların Seçilmesi, Sürdürülebilirlik, İŞGEM'lerin ABİGEM ve OSB'lerden Farkları, Ek Bilgiler):

10.1.2. İşletme Sayısı ve Türleri:

Van İŞGEM 2005 yılında, ildeki Sümerbank'a ait tesisler ve arazinin kiralanması suretiyle kurulmuştur. Başlangıç yıllarında Proje hedefi; 20 işletme 90 çalışan iken, gelinen noktada Eylül 2011 tarihi itibarıyla hâlihazırda 32 işletme, 300 çalışan bulunmaktadır. İşletmelerin neredeyse tamamına yakını Van ilindendir. Sadece Muş ve Hakkâri illerinden İŞGEM'de faaliyet göstermek için birer başvuru gelmiştir. Kurulduğu zamandan bu yana 22 başarılı, 9 başarısız (kapanan) firma bulunmaktadır. Faaliyet gösteren işletmeler kümelenme özelliği sergilememekte, saz imalatçısından yat imalatçısına kadar pek çok farklı firma İŞGEM'de faaliyet göstermektedir. Başlangıç aşamasında ilde kümelenme kapasitesi oluşturulduktan sonra kümelenmeye yönelik çalışmaların yapılması ve işletmelerin desteklenmesinin daha doğru olacağı belirtilmiştir. Bir İŞGEM'in başlangıç aşamasında girişimciliği özendirici olması, farklı sektörlerden işletmelerin bir araya gelmesinin sağlanarak kapasitelerinin güçlendirilmesi, bölgesel pazara hitap edebilecek

şekilde ürün pazarlaması yapabilecek aşamaya getirilmesinin gerekli olduğu, bu yüzden İŞGEM'in faaliyete geçirilmesi esnasında işletmeler arasında farklılık gözetilmemesi gerektiği İŞGEM yönetici tarafından belirtilmiştir.

Bununla birlikte BROP desteğiyle 1,7 milyon avroluk bir projeyle gıda sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin bir araya getirilmesine yönelik bir çalışma yapılmasının planlandığı öğrenilmiştir.

10.1.3. İŞGEM Birimleri:

İşletmelere "Koçluk" desteği veren İŞGEM uzman ve yöneticileri, program bazlı danışmanlık hizmeti alınan eğiticiler, yönetim kurulu, profesyonel yöneticiler, güvenlik, hizmetli personel ve Proje hazırlama ofisinden müteşekkildir.

İŞGEM'de idari bina, işletmelerin atölyeleri, ürünlerin sergilendiği bir salon bulunmaktadır. Ortak yemekhane, yüzme havuzu, konferans salonu ve sosyal tesisler (kafeterya, vb.) yapılması planlanmaktadır. Ortak kullanım amaçlı atölyeler ve makine parkı bulunmamaktadır.

10.1.4. Çalışan Sayısı:

Çalışan sayısı 12 olup; 2 kişi güvenlik 3 kişi tesisatçı/boyacı/kaynakçı, 1 sekreter, 1 çaycı, 2 yönetici, 3 kişi proje ofisinde çalışmaktadır. Van İŞGEM toplam 12 kişiyi istihdam etmesiyle İŞGEM'ler içinde en çok personel istihdamını gerçekleştiren kurumdur.

10.1.5. Yönetim Yapısı:

İŞGEM'in yönetim kurulunda VANSIAD, VATBO üyeleri bulunmaktadır. İŞGEM profesyonel yöneticiler tarafından yönetilmektedir. İŞGEM'in % 75'i VANSIAD'a, % 25'i VATBO'ya aittir.

10.1.6. Destek Türleri:

İŞGEM'in sağlamış olduğu destek türleri

Mekan (atölye/imalathane için yer) desteği,

Finans desteği (KOSGEB tarafından 20 bin-70 bin TL arasında işletme kredisi)

Koçluk (İŞKUR ve İŞGEM tarafından sağlanan eğitim ve danışmanlık) desteğidir.

Mekan desteğinde, ilk yıl işletme sahibine piyasa fiyatının 1/4, 2. yıl % 50 oranında yer kiralanması desteği sağlanmaktadır.

İşletmelere İŞGEM destekleri 3 ila 5 yıl arasında verilmektedir. İŞGEM'de işletmelerin büyük çoğunluğunun amatör olması nedeniyle toplam 60 işletme için kalite yönetim sistemleri kurulması, iş güvenliği ve işçi sağlığı konularında eğitimler verilmesi planlanmaktadır.

KOSGEB, akredite işyerlerine destek sağlamasına karşın Van İŞGEM'de KOSGEB desteği alan işletme bulunmamaktadır.

Koçluk desteğinde İŞKUR'un mevcut durumda bir katkısı bulunmamış olup, eğitim ve danışmanlık desteği Van İŞGEM tarafından sağlanmıştır.

Yapılan görüşmede KOSGEB ve İŞKUR desteklerinin yetersiz olmasının nedeni olarak; ilgili kurumların İŞGEM uygulama süreçleri hakkında yeterince bilgiye ve farkındalığa sahip olmadığı açıklaması yapılmıştır.

10.1.7. Hedef Grupların Seçilmesi:

İŞGEM'de faaliyet gösterecek işletmelerin seçilmesine yönelik olarak şimdiye değin sadece basın duyuruları yapıldığı öğrenilmiştir. Bunun dışında işletmelerin kendilerinin İŞGEM'e geldiği ve talepte bulunduğu bildirilmiştir. İŞGEM'in faaliyete geçtiği yıldan bu yana hedef grupların seçilmesinde bir zorlukla karşılaşmadıkları, hedef gruplar arasında yer alan işletme taleplerinin geçen zaman içinde arttığı öğrenilmiştir.

10.1.8. Sürdürülebilirlik:

Bir İŞGEM'in gelirleri 3 türdür.

Kira geliri,

İşletmelerin İŞGEM sayesinde elde ettikleri kardan tahsis ettikleri kar payı,

Ulusal/uluslararası finans kaynaklarından sağlanan hibelerdir.

Van İŞGEM, yukarıda belirtilen 3 gelir türünü de sağlamış durumdadır; ancak özellikle AB fonlarından sağlanan hibe kaynaklarının İŞGEM'in mali sürdürülebilirliğini sağlama-sı ve altyapısını geliştirmesinde temel öneme sahip olduğu öğrenilmiştir.

Kira geliriyle ilgili olarak; işletmenin İŞGEM'de 3. Yılında kira desteğinin kesildiği ve pi-yasa fiyatıyla aynı oranda işletmelerden kira istendiği, işletmenin 4. Yılında piyasa fiya-tının yüzde 50 oranında, 5. Yılında ise piyasa fiyatının yüzde 100 oranında üzerinde kira geliri istendiği öğrenilmiştir.

10.1.9. İŞGEM'lerin ABIGEM ve OSB'lerden Farkları

Bir İŞGEM OSB'ler gibi yer desteği sağlamakta ve yer kiralama ücretlerini düşük tutmak-tadır. Ancak OSB'den farkı, kira ve yer desteğinin ilk 2 yıl sürmesi, 3. Yıl piyasa fiyatında kira, sonraki yıllarda ise giderek artan oranda kira talep edilmesidir. OSB'lerde amaç, işletmenin sürekli şekilde OSB bünyesinde faaliyet göstermesi iken; İŞGEM'de işletme-nin sınırlı bir zaman içerisinde sağlanan destekle kapasitesinin geliştirilmesi, rekabet gücünün güçlendirilmesi, kendi ayakları üzerinde durabilecek aşamaya gelmesini sağ-ladıktan sonra İŞGEM dışına çıkmasını sağlayarak yeni işletmelere yer açılmasını ve bu sayede diğer işletmelere verilecek desteklerin sürekliliğini sağlamak şeklindedir.

İŞGEM'in ABIGEM'den farkı ise; tıpkı ABIGEM gibi işletmelere danışmanlık, girişimcilik, eğitim, pazarlama desteği sağlanmakta; ancak onlardan farklı olarak verilen destek-lerin sadece danışmanlık hizmetleriyle kısıtlı olmaması, mekan ve finans desteklerini sağlayacak mekanizmalara da sahip olmasıdır. Buna ek olarak, gerektiğinde İŞGEM uz-manları işletmelerin bizzat ürün pazarlaması için doğrudan destek verebilmektedirler.

10.1.10. Ek Bilgiler:

İŞGEM Müdürü Mahmut Gedik, bir İŞGEM'in sahip olması gereken en önemli nitelikle-rin, şehir merkezine yakın bir mesafede, işletmeler için kapalı alana sahip bir mekana ve profesyonel yöneticilere sahip olunması şeklinde belirtmiştir.

Başlangıç olarak bir İŞGEM'in en az 20 işletmeyle kurulmasının gerekli olduğu, ancak İŞGEM'in ileride sağlanacak desteklerle genişlemesini sağlayacak bir alana sahip olması ve altyapısının tamamlanmış olmasının elzem olduğu öğrenilmiştir.

Tek bir ilde kurulacak bir İŞGEM'in diğer illerdeki işletmelere sağlayabileceği desteklerin kısıtlı olacağı, bu yüzden her bir ilde bir İŞGEM kurulmasının işletmeler açısından daha olumlu sonuçlar yaratacağı belirtilmiştir.

Mevcut durumda İŞGEM'ler arasında bir standardizasyonun sağlanamadığı, Türkiye'deki her bir İŞGEM'de farklı uygulamalar olduğu; ancak tüm İŞGEM'ler için işletmelerin kabulü, mezuniyeti, girişimci kriterlerinin belirlenmesinin gerekli olduğu açıklanmıştır.

İŞGEM'in kuruluş aşamasında kurumlar arası işbirliğinin ve verilen desteğin çok önemli olduğu belirtilmiştir. Örneğin, Elazığ'da kurulan İŞGEM için, belediye altyapıyı, TSO ofis malzemelerini ve giderlerini, üniversite danışmanlık hizmetlerini, Valilik personel görevlendirmesini ve ücretlerinin ödenmesini sağlamış; ancak Valinin değişmesiyle birlikte yeni atanan Valinin desteğini çekmesi sonucunda İŞGEM'in neredeyse faaliyet yapamaz hale geldiği öğrenilmiştir.

Üniversite içinde açılacak bir İŞGEM'in, ileride yanına bir teknopark kurulacaksa anlamlı olabileceği, bu sayede üniversite özel sektör işbirliğinin geliştirilerek katma değeri yüksek ürünlerin üretilmesinin ve ayakları yere basan işletmelerin kurulmasının sağlanabileceği ifade edilmiştir.

Son olarak İŞGEM'de özel sektör mantığını iyi bilen, profesyonel bir yönetici çalıştırılmadığı takdirde orta ve uzun vadede İŞGEM'in başarısızlığının kaçınılmaz olduğu öğrenilmiştir.

11. TÜİK SITC REV3, IRAK İHRAÇ ÜRÜNLERİ

EK-2

Tüik Sıtc Rev3,Irak İhraç Ürünleri (Irak’a en çok ihraç edilen 100 ürün)

SITC1	SITC1 adı	İhracat Dolar	İhracat Euro	İhracat TL
Toplam		11.952.995.088	9.006.644.081	22.904.708.833
67600	Demir veya çelikten (alaşımli, alaşimsız) filmaşın, çubuk ve profiller	950.874.084	716.856.845	1.822.179.786
4610	Buğday ve mahlut unu	468.593.932	353.334.273	897.160.093
89731	Kıymetli metallere ve kaplamalarından mücevherci eşyası	447.569.022	337.673.476	855.130.653
2510	Kuş/kümes hayvanlarının yumurtaları-kabuklu/taze/pişirilmiş	360.207.885	270.828.349	692.647.394
1232	Kümes hayvanlarının etler (dondurulmuş)	332.910.639	251.361.628	634.443.153
77315	Elektrik iletkenleri:80volt<gerilimi<1000 volt için	300.283.049	226.351.910	577.040.072
43122	Bitkisel katı ve sıvı yağlar vb. fraksiyonları	286.131.753	216.255.146	550.616.059
42159	Ayçiçeği tohumu yağları (diğer)	285.827.028	215.332.413	546.375.758
84540	Tişörtler, fanılalar, diğer iç giyim eşyası-örülmüş	269.157.349	202.953.441	515.606.904
64295	Hijyenik havlular, tamponlar, bebekler için bezler vb.kağıttan	218.869.200	165.775.211	417.690.190
67944	Demir/çelikten dikişli, kesiti yuvarlak olamayan tüp, boru	184.345.680	138.773.434	352.637.793
69119	Demir/çelikten diğer inşaat-aksamı	179.592.126	135.479.145	342.580.330
4842	Zencefilli ekmek, tatlı bisküviler, Waffle ve gofletler	174.902.724	131.385.191	335.845.986
65952	Dokunmuş halılar ve dokumaya elverişli maddelerden yer kaplamaları insan yapımı tekstil ürünlerinden	160.441.468	120.033.581	316.866.215
82155	Yatak odalarında kullanılan türden ahşap mobilyalar	151.182.972	113.751.800	290.838.494

8199	Hazır diğer hayvan yemleri (perakende)	132.211.100	99.754.576	252.379.877
89329	Plastikten diğer inşaat malzemesi	131.089.383	98.649.400	251.905.290
58120	Sert borular ve hortumlar (plastikten)	123.211.901	92.821.329	236.614.136
77111	Sıvı dielektrik transformatörleri	122.674.074	92.454.111	230.410.496
4849	Diğer ekmekçi mamülleri	115.677.295	86.975.571	221.811.782
77317	Diğer elektrik iletkenleri:1000 voltun üstünde devreler için	115.626.313	87.014.128	223.449.024
66122	Portland çimentosu	101.814.694	77.122.881	191.630.669
69112	Demir/çelikten kuleler ve pylonlar	98.381.144	74.046.183	187.449.267
81100	Prefabrik yapılar	94.877.890	71.591.275	179.729.714
5673	Diğer şekilde domates (sirke, asetik asitten başka şekilde konserve edilmiş)	84.951.155	63.676.140	163.730.669
82159	Diğer ahşap mobilyalar	84.361.721	63.480.257	163.073.308
58320	Vinil klorür polimerlerinden monofil, çubuk, profil-eni 1mm+	82.222.913	61.892.142	158.318.880
89319	Plastikten eşya taşıma, ambalajlama malzemesi (tıpa, kapak, vs.)	81.595.755	61.756.860	156.045.888
1235	Kümes hayvanlarının diğer et ve sakatatı (dondurulmuş)	79.251.840	59.869.371	152.189.479
67682	Demir/çelik U, I, H, L, T profil - yükseklik=>80mm, sıcak işlenmiş	76.195.116	57.561.835	145.144.521
77262	Sayısal kumanda panoları	76.107.112	57.222.389	146.276.420
5711	Portakal (taze/kurutulmuş)	74.795.884	55.986.446	141.648.985
5712	Mandarin, klemantin, vilking vb. (taze/kurutulmuş)	74.573.743	55.314.838	145.180.121
68421	Aluminyum çubuk ve profiller	72.724.617	54.852.580	139.841.351
66134	Mermer, traverten ve su mermeri	72.412.670	54.558.124	138.843.157
7390	Diğer çikolata, kakao ihtiva eden gıda müstahzarları	72.017.481	53.749.789	140.606.091
69313	Aluminyum tellerden halatlar, örme halatlar vb(izole hariç)	67.879.120	51.061.257	129.130.193
69969	Demir/çelikten diğer eşya	64.358.230	48.486.879	123.231.019
77521	Ev tipi buz dolapları (dondurucusu olsun/olmasın)	63.656.095	48.150.267	120.457.736
82116	Ahşap iskeletli, döşenmiş/döşenmiş oturmaya mahsus mobilyalar	60.324.771	45.555.148	115.888.270

67943	Diğer demir, paslanmaz, alaşımlı/çelik, yuvarlak kesitli, dikişli tüp-borular	58.849.412	44.267.267	112.462.760
33400	Petrol yağları ve bitümenli minerallerden elde edilen yağlar	58.738.248	44.548.955	112.025.867
67681	Demir/çelik U, I, H, L, T profil - yükseklik<80mm, sıcak hadde, çekim	58.660.991	44.250.730	112.192.613
63453	Yoğunluk 0, 35-0, 5 gr.arası lif pano, levha	56.614.358	42.666.876	108.568.425
67931	Gaz/petrol hattı için kullanılan ince ve kalın borular	55.749.280	42.065.970	107.824.586
55330	Saç müstahzarları	54.471.749	41.105.575	104.088.718
12220	Tütün içeren sigaralar	54.339.568	41.194.308	104.170.533
55422	Yüzey aktif diğer organik müstahzarlar (perakende)	51.860.879	39.098.581	98.936.166
5424	Mercimekler; kabuksuz (kuru)	49.543.737	37.517.718	94.662.967
9101	Margarin (sıvı margarin hariç)	45.893.069	34.596.663	87.755.359
55411	Tuvalet için müstahzarları (tıbbi ürünler dahil)	45.863.915	34.545.513	88.053.546
66245	Sırlı seramikten döşeme, kaldırım taşları, şömine, duvar karosu	44.981.542	33.896.716	86.305.561
6229	Kakao içermeyen diğer şeker mamulleri	44.115.206	33.226.878	84.498.479
74810	Transmisyon milleri (kam mil-krank şaft dahil) kranklar	43.296.116	32.930.645	81.582.710
77261	Kontrol-dağıtım tabloları:gerilim=<-1000volt	42.799.737	32.304.757	81.229.576
84140	Erkek/erkek çocuklar için kısa pantolon/pantolon/tulum ve şort	42.118.967	31.682.162	81.302.762
58170	Plastikten tüp, boru ve hortum bağlantı elemanları	40.856.535	30.685.050	79.183.166
71651	Elektrojen grupları	38.371.473	28.814.720	74.185.079
74780	Diğer muslukçu eşyası	37.820.825	28.456.788	72.467.695
82115	Yatak haline getirilebilen oturmaya mahsus mobilyalar-kamp/bahçe hariç	37.748.012	28.444.462	72.820.823
53341	Sentetik polimerler esaslı; sulu ortamda eriyen/dağılan boya ve vernik	37.660.385	28.331.153	72.461.648
85132	Diğer ayakkabılar	36.036.267	27.246.553	69.088.291

67610	Demir veya çelikten filmaşinler	35.541.249	26.727.631	68.653.499
33411	Hafif yağ-motor ve uçak benzini	35.457.004	26.827.394	66.556.964
9109	Margarin; diğer	34.809.612	26.324.530	66.326.256
4812	Diğer hububat esaslı gıda mamülleri (kabartılmış, kavrulmuş)	34.674.805	26.180.818	66.293.660
54219	Diğer antibiyotikli ilaçlar, dozlandırılmış, şekillendirilmiş veya paketlenmiş perakende satışa hazır olanlar	34.281.951	25.881.034	65.345.724
67413	Diğer çinkolu demir-çelik:oluklu yassı mamul, en=>600mm	34.167.353	25.706.387	64.945.011
7330	Gıda müstahz. -kakao/çikolata içeren doldurulmuş, dilim veya çubuk halde	33.686.788	25.119.847	65.301.455
66136	Cilalanmış su mermeri, tezyin edilmiş veya başka şekilde işlenmiş, yontulmamış	33.223.043	24.985.335	63.374.025
77812	Elektrik akümülatörler (depolama bataryaları)	32.394.029	24.249.874	63.292.557
69113	Demir/çelikten kapı, pencere ve bunların çerçeveleri ile pervazları ve kapı eşik.	31.970.710	24.137.329	61.670.506
6221	Ciklet	31.934.039	24.097.559	60.932.387
4721	Bulgur ve irmik; mısırdan	31.217.651	23.201.584	61.715.169
5721	Limon ve tatlı limon (taze/kurutulmuş)	30.604.442	22.918.139	58.541.040
85151	Tabanı kauçuk/plastik, yüzü dokuma maddesi diğer ayakkabı	30.240.062	22.898.997	57.336.588
11230	Bira (malttan yapılmış)	30.124.564	22.677.173	57.636.094
2499	Diğer peynirler	29.766.820	22.379.932	57.132.923
78439	Kara taşıtlarının diğer aksam-parçaları	29.222.769	22.012.162	56.170.928
69129	Diğer alüminyum inşaat-köprü, kule, pilon, çatı, sac, boru vb	28.938.171	21.812.275	55.620.787
54293	Başka yerde sınıflandırılmamış ilaçlar dozlandırılmış, paketlenmiş veya şekillendirilmiş perakende satışa hazır olan	28.394.765	21.430.791	54.767.695
53354	Macunlar, renkli çimentolar ve boyacılıkta kullanılan sıvama maddeleri	28.167.608	21.188.200	54.063.513

69114	Demir/çelik iskeleler, payandalar-ter-tibat	27.561.604	20.760.389	52.901.468
67300	Demir-çelik soğuk, yassı hadde mamulü (sadece soğuk haddelenmiş-diğer)	27.064.350	20.449.448	51.766.191
64211	Oluklu kağıt/kartondan kutu ve mah-fazalar	26.591.544	20.070.609	50.998.879
5679	Diğer sebze ve sebze karışımı (sirke, asetik asitten başka şekilde konserve edilmiş) (dondurulmamış)	26.152.947	19.763.491	49.810.640
5892	Diğer sert kabuklu meyva ve karışımları-nın konserveleri	25.680.992	19.294.397	49.151.328
35100	Elektrik enerjisi	25.673.222	19.022.006	51.292.353
63532	Kapı-kasaları, eşikleri, pervazları ağaç-tan	25.396.325	19.135.850	48.384.195
72834	Diğer taş, toprak, metal cevheri vb.için makina ve cihazlar	24.049.676	18.142.511	45.031.133
11102	Sular (tatlandırıcı, lezzetlendirilmiş)	23.570.295	17.762.909	45.268.980
67911	Dökme demirden tüpler, borular, içi boş profiller	23.395.036	17.534.823	44.962.689
69211	Demir/çelik depolar, sarnıçlar, küvler:ha-cım>300lt	22.684.378	17.080.239	43.133.945
55419	Diğer şekillerdeki sabunlar	22.608.962	17.203.117	42.124.597
77582	Herhangi bir mahalli ısıtan elektrikli cihazlar	22.511.610	16.647.208	45.133.724
72849	Başka yerde sınıflandırılmamış, kendine özgü fonksiyonlu makinalar ve mekanik cihazlar	22.488.237	17.119.673	42.014.941
74361	Suyun filtre edilmesi/arıtılmasına mah-sus cihazlar	22.360.658	16.910.597	42.181.756
89332	Plastikten ev için eşyalar, tuvalet eşyası	22.114.815	16.663.776	42.485.312

Kaynak: www.tuik.gov.tr erişim 01.04.2014

12.KAYNAKÇA

1-Türkiye İstatistik Kurumu kurumsal web sitesi (www.tuik.gov.tr)

2-Türkiye İş Bankası iktisadi Araştırmalar Bölümü H.Erhan GÜL,Bora ÇEVİK Şubat 2014

3- KOSGEB faaliyet raporu -2012

4- Mehmet Akif Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü "Türkiye'de İş Geliştirme merkezlerinde yer alan kiracı firmaların hayatta kalma performansı" Onur SUNGUR,Murat Ali DULUPÇU

5-Hacettepe Teknoloji Geliştirme Bölgesi Yönetici A.Ş Çorum Teknoloji Geliştirme Bölgesi Kuruluş Fizibilite Raporu -Mart 2011

6-Karacadağ Kalkınma Ajansı Diyarbakır İŞGEM Raporu, ÖZKUL,MENGÜVERDİ,DENİZ Nisan 2011-Diyarbakır

7-Güney Marmara Kalkınma Ajansı

8- Özelleştirme idaresi Başkanlığı 2007-2011 Çalışma ilişkileri Dergisi

9-Yrd.Doç.Dr ÇİÇEK, Prof.Dr.TURAN, Çimento Endüstrisi İş Verenleri Sendikası "Türkiye'de Özelleştirme Sosyal Destek Projesi" Kapsamında İŞGEM uygulamaları-

10-Niğde Üniversitesi İİBF, Zübeyir TURAN ,2012 Kayıtdışı ekonominin gerçek verimliliğe ve KOBİ'LERE etkisi.

11-Sivas İş Geliştirme Merkezi Eylem Planı

12-Erzurum AŞKALE İŞGEM iş planı

Notlar:

This image shows a single sheet of white paper with horizontal blue ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

HAKKARİ İŞGEM MODELİ

2014

Şerefiye Mah. Cumhuriyet Cad. 943. Sok. No:1 65140 İpekyolu / Van

Tel : (0432) 215 65 55 (pbx) / Faks : (0432) 215 65 54 - (0212) 381 79 93

E-mail : bilgi@daka.org.tr / Web : www.daka.org.tr

www.facebook.com/doguanadolukalkinmaajansi
www.twitter.com/DAKA_org_tr